De litis instrumentis quae exstant in Demosthenis ...

Johannes Kirchner

157

DE
LITIS INSTRUMENTIS

QUAE EXSTANT

IN DEMOSTHENIS QUAE FERTUR IN LACRITUM
ET PRIORE ADVERSUS STEPHANUM
ORATIONIBUS

DISSERTATIO INAUGURALIS PHILOLOGICA

QUAM AUCTORITATE AMPLISSIMI
PHILOSOPHORUM ORDINIS IN UNIVERSITATE
FRIDERICIANA HALENSI CUM VITEBERGENSI
CONSOCIATA AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA
HONORES RITE CAPESSENDOS UNA CVM
SENTENTIIS CONTROVERSIS DIE XVI. M. AUGUSTI
A. MDCCCLXXXIII HORA XII PUBLICE
DEFENDET

IOANNES ERNESTUS KIRCHNER,

REVALENSIS.

ADVERSARII ERUNT:

ERNESTUS SCHOLLMEYER, STUD. PHIL.

MAXIMILIANUS REICHARDT, CAND. IUR.

HALIS SAXONUM

TYPIS HENDELIIS.

MDCCCLXXXIII.

PARENTIBUS SACRUM.

Nulla fere his diebus quaestio, quae pertinet ad cognoscendos oratores Atticos, intricatior et magis lubrica est quam quae versatur in diiudicanda auctoritate atque fide litis instrumentorum nonnullis orationibus insertorum. Etenim cum primus Jo. Gust. Droysenius[1] formulas, quae exstant in Demosthenis oratione de corona ficticias esse summo omnium hominum doctorum consensu effecisset cumque hac via munita Fr. Frankius[2] et A. Westermannus[3] idem etiam in aliis orationibus demonstrare conati essent, fuit quidem tempus, cum iam nemini fere de falsa origine litis instrumentorum illorum dubitandum esset. Sed cum rem accuratius consideranti vel per se confitendum esset homines doctos Droysenium subsecutos hoc in negotio factitando mente occupata et opinione praesumpta iusto saepe audacius progressos esse, inprimis autem argumenta, quae Westermannus contra auctoritatem testimoniorum omnium ab ipso examinatorum[4] protulit, nequaquam ita esse comparata, quibus adduceremur ut temere fidem haberemus, titulis interim repertis nonnullas formulas, quae inter oratorum verba leguntur, veras probari effectum est; Kirchhoffius[5] quidem in titulo ol. 91. 3/402 nomina nonnulla coniuratorum, quae inserta sunt textui Andocidis orationis de mysteriis, exstare ostendit et U. Koehlerus[6] partem legis formulae, quae legitur

---

[1] Zeitschrift f. d. Alterthumswiss. 1839. p. 537 sq.

[2] De legum formulis, quae in Demosthenis Aristocratea reperiuntur. Misenae 1848.

[3] De litis instrumentis, quae exstant in Dem. orat. in Midiam. Lips. 1844. — Untersuchungen über die in die attischen Redner eingelegten Urkunden (in Abhdlg. d. sächs. Ges. phil. hist. Cl. vol. I 1850 p. 1 sq.)

[4] Prüfung sämmtl. in d. att. Redner eingelegten Zeugenaussagen. (Abhdl. d. sächs. Ges. l. c. p. 61 sq.)

[5] Jahns Jahrb. vol. 81. p. 238 sq.

[6] Hermes II, p 27 sq.

in oratione Demosthenica in Macartatum, inscriptione ol. 89. 4/409 genuinam effici patefecit.

Quorum virorum opera et studio nimirum adducti J. Droysenius dissertatione Berolinensi[1] populiscita tria, quae inveniuntur in Andocidis oratione de mysteriis, genuina illa quidem sed postea ab homine docto recentioris aetatis addita esse demonstravit et A. Wachholtzius[2] dissertatione Kiliensi litis instrumentorum in oratione Macartatea germanam auctoritatem et fidem ostendere conatus est.

Quoniam autem praeter hos viros doctissimos hanc in rem nemo inquisivit neque de legum, decretorum, testimoniorum formulis, quae in reliquis orationibus exstant, post Westermanni commentationes quidquam in medium prolatum est, ita ut nunc quidem plerisque ac maxime editoribus, qui uncis a textu orationis secluserunt, suppositas illas esse constet, fortasse operae pretium erit nonnullarum orationum litis instrumenta, in quae Westermannus tantopere invectus est, denuo examinare.

Atque duarum orationum Demosthenicarum formulas hac in commentatione pertractandas mihi proposui, orationis XXXV, quae est in Lacritum et orationis XLV, quae est prior adversus Stephanum.

Sed priusquam ad rem ipsam accedamus, pauca de origine harum formularum praemonenda sunt. Qua de re cum Jo. G. Droysenius[3] et Wachholtzius[4], quibus in summa rerum adstipulor, uberius disseruerint, pluribus verbis hoc loco supersedere mihi videor. Ac tribus maxime modis haec litis instrumenta in textum orationis inseri potuisse iudicandum erit; aut enim ab eo ipso, qui composuit orationem, interposita aut ab homine docto recentioris aetatis, qui in tabulario publico asservata inveniebat, intercalata aut a falsario ficta et in textum inculcata sunt.

---

[1] De Demophanti, Patroclidis, Tisameni populiscitis cet. (Berolini 1873).

[2] De litis instrumentis in Demosthenis quae fertur orat. in Macartatum. Kiliae 1878.

[3] l. c. p. 539 sq.

[4] l. c. p. 6 sq.

Id quod altero loco posui quodque in populiscita orationis Andocideae de mysteriis quadrare supra aperuimus, ideo in has, quas quaerimus, orationes non cadit quod vix credibile videtur litis instrumenta, quae ad orationes privatas spectant, propagata esse usque ad tempus grammatici cuiusdam, qui sive in usum exercitationum in scholis habendarum sive ad rem illustrandam formulas, quae exciderant, ex tabellis publicis depromeret denuoque textui orationis insereret. Restat igitur aut quod primo aut quod tertio loco posui fieri potuisse, sc. aut manui illius, qui composuit orationem, has formulas tribuendas esse aut a falsario profectas esse.

Cui rei indagandae iam iis quae secuntur operam demus.

PARS PRIOR.

De litis instrumentis in Demosthenis, quae fertur,[1] oratione in Lacritum.

I. De testimoniis.

1. De testimoniis § 14.

Syngrapha perlecta, cuius in extrema parte nomina testium exstant:

Μάρτυρες Φορμίων Πειραιεύς, Κηφισόδωρος Βοιώτιος, Ἡλιόδωρος Πιτθεύς.

iam testimoniis inserta oratoris verba, quibus se ad scribam publicum convertit, ipsaque testimonia secuntur:

Λέγε δὴ καὶ τὰς μαρτυρίας.

ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ. Ἀρχενομίδης Ἀρχεδάμαντος Ἀναγυράσιος μαρτυρεῖ συνθήκας παρ' ἑαυτῷ καταθέσθαι Ἀνδροκλέα Σφήττιον, Ναυσικράτην Καρύστιον, Ἀρτέμωνα, Ἀπολλόδωρον Φασηλίτας, καὶ εἶναι παρ' ἑαυτῷ ἔτι κειμένην τὴν συγγραφήν.

Λέγε δὴ καὶ τὴν τῶν παραγενομένων μαρτυρίαν.

ΜΑΡΤΥΡΙΑ. Θεόδοτος ἰσοτελής, Χαρῖνος Ἐπιχάρους Λευκονοεύς, Φορμίων Κηφισοφῶντος Πειραιεύς, Κηφισόδωρος Βοιώτιος, Ἡλιόδωρος Πιτθεὺς μαρτυροῦσι παρεῖναι, ὅτ' ἐδάνεισεν Ἀνδροκλῆς Ἀπολλοδώρῳ καὶ Ἀρτέμωνι ἀργυρίου τρισχιλίας δραχμάς, καὶ εἰδέναι τὴν συγγραφὴν καταθεμένους παρὰ Ἀρχενομίδῃ Ἀναγυρασίῳ.

Haec est lectio optimorum librorum, quibus haec instrumenta nobis tradita sunt, codicum F Φ B.

In codice Parisino Σ nihil exstat nisi tria lemmata: **ΣΥΓΓΡΑΦΗ. ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ. ΜΑΡΤΥΡΙΑ**, etiam adhortationibus illis oratoris inter primum alterumque atque alterum tertiumque omissis.[2] At quod harum formularum argumentum

---

[1] Hanc orationem non a Demosthenis manu profectam esse cum alii tum Blassius (Die att. Beredtsamkeit III, 1. p. 504 sq.) explanavit.

[2] vide editionem G. Dindorfii Oxoniensem.

praestantissimo illo libro non exhibetur, ne tanti facias cavendum est. Nam si orationem de corona respicimus, in qua formulas omnes, quanquam in codice Σ ceterisque leguntur, fictas esse patefactum est sique porro orationem in Macartatum contemplamur, cuius litis instrumenta, quamvis non exstent in libris optimis F Σ Φ B, genuina esse effectum est, codicum auctoritatem hac in re non nimii ponderis esse confitendum erit.

Nec mirum est rem ita se habere nobis iudicandum esse. Nam si modo retinemus formulas illas ob oratore ipso insertas esse orationibus[1] et tum demum, cum genuinae vel hac vel illa de causa excidissent, falsarium aliquem speciem antiquitatis affectantem id, quod iam non exstare videret, de suo fingere et ementiri studuisse, facile intellegitur vel optimos libros talibus commentis inanibus inquinari potuisse, cum contra in codicibus ceteroquin minus bonis formulae illae integrae atque incorruptae per decursum saeculorum casu usque ad hanc aetatem propagarentur.

Jam codicum lectione stabilita testimonia accuratius perpendamus. Orator cum § 9 dixisset: Λέγε τὴν συγγραφήν, εἶτα τὰς μαρτυρίας, lecta syngrapha verbis: λέγε δὴ καὶ τὰς μαρτυρίας se ad scribam convertit. Post haec verba, quanquam unum tantummodo testimonium legitur, scriptum invenimus lemma ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ et haud ita multo post § 14,8.[2] ΜΑΡΤΥΡΙΑ, cum aut priore tantummodo loco ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ aut utroque loco ΜΑΡΤΥΡΙΑ desideremus.

Qua in re non tantopere cum Westermanno offendendum esse existimo, cum quomodo hoc factum sit, non tam difficile sit ad intellegendum. Sine dubio enim prius lemma ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ ad utrumque spectabat testimonium;[3] sed cum tenor legendorum testimoniorum adhortatione illa oratoris (14,1) λέγε — μαρτυρίαν interruptus esset, librarius, quem omnibus

---

[1] Jo. Gust. Droysen l. c. p. 539.

[2] Intellegas hic et deinceps numeros exemplaris Turicensis.

[3] Accuratius oratori dicendum erat in priore adhortatione illa λέγε δὴ καὶ τὰς μαρτυρίας καὶ πρῶτον τὴν τούτου παρ' ᾧ κεῖται ἡ συγγραφή, quo magis posterior adhortatio probetur. (cf. § 33.)

locis lemma ad id, quod praecedit, arte accommodare [1] videmus, insequenti testimonio adposuit ΜΑΡΤΥΡΙΑ. Non igitur assentior Westermanno voce ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ posse significari unum testimonium, in quo complures homines testantes inducuntur; quod si fit, apud Demosthenem semper singularem numerum invenimus.[2] Lemma ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ autem nihil aliud ostendit nisi compluria testimonia deinceps in medium prolata.[3]

Qua re ipsa iam ad aliud via nobis munita est, in quo Westermannus haeret. Cum enim § 9 orator verba fecisset: βούλομαι οὖν — ἀκοῦσαι ὑμᾶς — τῶν μαρτύρων τῶν παραγενομένων τῷ δανείσματι, haud consentaneum esse disputat § 14 non modo eorum testimonium recitari, qui aderant testes τῷ δανείσματι, sed etiam illius, apud quem deposita erat syngrapha. At cum hac sententia Westermanni, respicientes illud, quod de usu lemmatum ΜΑΡΤΥΡΙΑ et ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ diximus, vel ipsum finem § 9 pugnare confitebimur, ubi ex verbis novissimis λέγε τὴν συγγραφὴν, εἶτα τὰς μαρτυρίας efficitur non unum sed plura testimonia prolatum iri; quod re vera § 14 fieri videmus.

Atque testimoniorum argumentum ipsum perscrutantes, talia ab hominibus talibus affirmari videmus, qualia ad confirmandam fidem syngraphae opus erat. Nam cum, hac de re etiamsi nobis nihil usquam traditum esset, rerum naturae consentaneum esse dicere coacti essemus, de instrumenti auctoritate illos maxime testatos esse, apud quos depositum esset quique adessent cum scriberetur, hoc ipsum Athenis sollemne fuisse alia oratione Demosthenica edocemur. In oratione XXXVI quidem, ubi de fide testamenti agitur, orator se ad scribam his verbis convertit: λαβὲ τῆς διαθήκης τὸ

[1] cf. § 20. Hic quanquam tria exstant testimonia, cum orator dixerit λαβὲ τὴν μαρτυρίαν τῶν συμπλεόντων, lemma invenimus ΜΑΡΤΥΡΙΑ. Idem cadit in lemma testimoniorum § 33, ubi cum codicibus lectionem ΜΑΡΤΥΡΙΑ retineo. Quomodo autem editores § 20 singularem numerum, § 33 pluralem scribant, cum utroque loco compluria testimonia exhibeantur, me non intellegere libere profiteor.

[2] cf. orat. XLV, 8. 24. 60. 61. XLVI, 21. XLIII, 31. 70.

[3] cf. orat. XLIII, 35. 42. XXXV, 33.

ἀντίγραφον καὶ τὴν πρόκλησιν ταύτην καὶ τὰς μαρτυρίας ταυταςί, παρ' οἷς αἱ διαθῆκαι κεῖνται.[1] Ut igitur in orat. XXXV fides syngraphae, ita in orat. XXXVI testamenti confirmatur et auctoritate illius, apud quem depositum erat[2] et provocatione,[3] quae locum obtinet testimonii, cum ut videtur nulli re vera essent, qui, cum testamentum scriberetur, adessent.

Porro, quod Westermanno rursus offensioni est, ne illud quidem mirum mihi videtur, quod quanquam sub finem syngraphae exstant nomina testium, eorundem testimonium rursus recitatur. Nempe cum in syngrapha tria tantummodo testium nomina exstent, in hoc testimonio quinque memorantur, quo magis scilicet rei fides et auctoritas firmetur.

Quibus ita disputatis, quae Westermannus commentatus est, ad nihilum rediguntur, quem cum graviora proferre nequeat ad minutias atque argutias confugere videmus. Quorum in numero hoc quoque numerandum est quod inter se pugnare dicit lectionem syngraphae et testimonium Archenomidis: qui cum § 14 testetur etiamnunc apud ipsum depositam esse syngrapham (παρ' αὐτῷ ἔτι κειμένην), § 10 iam syngrapham ipsam prolatam esse. Quae difficultas, si modo difficultas appellari potest, nescio an facillime expediatur; quoniam enim constat non uno die omnia litis instrumenta in echinum coniecta esse sed per totum tempus ἀνακρίσεως hoc fieri sollemne fuisse,[4] haud dubie actor in initio ἀνακρίσεως hoc testimonium ab Archenomide petierat, cum syngrapha etiamtum apud ipsum esset, quam postea demum reliquis formulis appositam esse existimandum erit.

Denique mihi de nominibus testium pauca addere liceat. In universum hoc praemoneo, minime me assentiri Westermanno, qui omnia testimonia, in quibus testium nominibus nomen patris pagique non additum est, suppositicia esse contendit.[5] Nam ut in titulis publicis Atheniensium tum sim-

---

[1] vide huius disp. p. 22.

[2] cf. XLV, 19, ubi argumentum illius testimonii legitur.

[3] Argumentum huius provocationis exstat in orat. XLV, 8.

[4] Meier und Schömann. Der att. Proc. p. 691.

[5] l. c. p. 63.

plex nomen tum cum additamento nominis patris vel pagi exstare videmus, cur mehercule putabimus hoc in iudiciis non factum esse? Immo inde quod tum plenum tum simplex nomen sc. sine significatione patris vel pagi invenimus, mihi apparere videtur instrumenta genuina esse. Nam si manum falsarii, rei iudicialis Atheniensium profecto haud rudis, his in formulis fingendis grassatam esse putabimus, nonne facile illi erat, cum tot nomina excogitasset, etiam reliquis haec additamenta, quae a Westermanno desiderantur, apponere?

Jam si hanc orationem consideramus, omnes fere testes nomine patris atque pagi praeditos esse videmus, paucos pagi tantummodo nomine; simplicia et nuda non posita sunt nomina nisi eorum quorum in orationis ipsius contextu mentio fit;[1] quos non opus erat accuratius unde orti essent definire, cum iis, qui in iudicio essent, satis essent noti. Ceterum hac in re non tam strenue versatos esse Athenienses nomen Phormionis in his ipsis testimoniis memoratum docet. Nam cum sub finem syngraphae unicum pagi nomen exstet, in testimonio altero (§ 14) et nomen patris et nomen pagi legimus.

Singula nomina his in testimoniis si respicimus, Φορμίων Πειραιεύς bis commemoratur in tabellis rei navalis Atticae;[2] priore loco in titulo, qui tempori inter ol. 108. 4/345 et ol. 110. 2/341 tribuendus est, vivus inducitur, posteriore ex ol. 113. 4/325 mortuus memoratur. Quodsi reputamus orationem in Lacritum habitam esse circa annum ol. 109. 4 341,[3] a vero fortasse non aberrabimus, si hunc Phormionem eundem esse contendemus atque is, de quo apud Demosthenem sermo est.

Θεόδοτος ἰσοτελής a Demosthene ipso in alia oratione commemoratur, quo loco eum arbitri munere fungi videmus;[4]

---

[1] nomen Hyblesii §§ 18. 10. 20. 23. 33. 34; Erasiclis §§ 33. 20. 34. Apollodori §§ 7. 10. 12. 14. 20. 23. 24.

[2] A. Böckh. Urkunden üb. d. Seewesen d. att. Staates. X, d, 41. XIV, e, 173.

[3] A. Schäfer. Demosth. u. seine Zeit. III, 2. p. 291.

[4] XXXIV, 18. καὶ ἡμεῖς ἐπετρέψαμεν Θεοδότῳ ἰσοτελεῖ.

iam quoniam oratio XXXIV inter annos ol. 112. 4/329 et ol 113. 2/327 habita est,[1] sine dubio eundem esse censebimus, quem in orat. XXXV memoratum invenimus.

Ἡλιόδωρος Πιτθεύς in inscriptione aetatis Romanae[2] exstat; qui num ex eadem gente ortus sit atque Demosthenicus ille, sane diiudicari non potest; sed tale quid fieri potuisse quisnam negaverit?

2. De testimoniis § 20.

ΜΑΡΤΥΡΙΑ.[3] Ἐρασικλῆς μαρτυρεῖ κυβερνᾶν τὴν ναῦν ἣν Ὑβλήσιος ἐναυκλήρει, καὶ εἰδέναι Ἀπολλόδωρον ἀγόμενον ἐν τῷ πλοίῳ οἴνου Μενδαίου κεράμια τετρακόσια πεντήκοντα, καὶ οὐ πλείω. ἄλλο δε μηδὲν ἀγώγιμον ἄγεσθαι ἐν τῷ πλοίῳ Ἀπολλόδωρον εἰς τὸν Πόντον.

Ἱππίας Ἀθηνίππου Ἁλικαρνασσεὺς μαρτυρεῖ συμπλεῖν ἐν τῇ Ὑβλησίου νηὶ διοπεύων τὴν ναῦν, καὶ εἰδέναι Ἀπολλόδωρον τὸν Φασηλίτην ἀγόμενον ἐν τῷ πλοίῳ ἐκ Μένδης εἰς τὸν Πόντον οἴνου Μενδαίου κεράμια τετρακόσια πεντήκοντα, ἄλλο δὲ μηδὲν φορτίον.

Πρὸς τοῖσδ' ἐξεμαρτύρησεν Ἀρχιάδης Μνησωνίδου Ἀχαρνεύς, Σώστρατος Φιλίππου Ἑστιαιόθεν, Φιλιάδης Κτησικλέους Ξυπεταιών, Διονύσιος Δημοκρατίδου Χολλείδης.

De scriptura haec dicenda sunt: V. 13 cum in libris legatur Ἀχράδης (FΦ), ἀχράνδης (v A[1]), Ἀρχάδης (b), cum Dindorfio scribendum existimo Ἀρχιάδης, collatis locis apud Dem. XLIV, 2 sq. et in C. I. G. n. 552. Paullo post cum in libris exstet nomen Φιατάδης, cum Sauppio reponendum propono Φιλιάδης, comparatis locis Demosthenicis XVII, 4. XVIII, 295 et Polybiano XVII, 14, 3. Porro editores filium illum hominem esse volunt Κτησίου, cum ex § 34,17 appareat Κτησικλέους[4] pro Κτησίου ponendum esse; nam utroque loco hominem eundem significari nescio an nemo neget; quomodo autem Κτησίου in textum irrepserit facile intellegemus, si re-

---

[1] Blass l. c. p. 516.

[2] C. I. G. N. 185.

[3] De lemmate vide huius disp. p. 6 not. 1.

[4] Κτησικλέους nomen apud Dem. saepius legitur. cf. XXI,180. LVIII,19. 20.

putabimus nomina propria saepissime per compendia scribi solita esse.

Jam ad argumentum testimoniorum transeamus. Atque cum in syngrapha facta esset pactio, ut ex oppido Mende quinque milia cadorum vini imponerentur in navem, iam actor ne quingentos quidem cados impositos esse contendit (§ 19 οὐδὲ πεντακόσια κεράμια εἰς τὸ πλοῖον ἐνέθεντο), cuius rei testificandae causa testimonia Erasiclis gubernatoris et Hippiae inspectoris navis recitari iubet.

Cui rei id, quod testantur testes, optime respondet; uterque enim affirmat quadringentos quinquaginta cados tantummodo esse impositos, praeterea nihil.

Quod Westermannus disputat de nominibus Erasiclis et Hyblesii, quibus non additum sit notio patris pagique, non est cur denuo refutem, cum hac de re quid sentirem iam in iis, quae antecedunt, satis multa verba mihi fecisse videar.

Testimoniis accedit tertio loco ἐκμαρτυρία, id est testimonium eorum, qui morbo vel itinere impediti erant, quominus ipsi apud iudices testimonium dicerent. Quorum testimonium cum opus esset apud iudices confirmari a quibusdam, qui cum scribebatur aderant,[1] hoc quia hoc loco non fit, West. totam ἐκμαρτυρίαν fictam nulliusque pretii esse contendit. Qua in re facere non possum quin a viro doctissimo dissentiam. Libenter quidem concedam plerumque ἐκμαρτυρίαν ab aliis confirmari apud iudices necesse fuisse remque ita tractatam esse locus in Aeschinis orat. de falsa legatione documento est; legimus quidem § 19: καὶ ὅτι ταῦτ' ἐστιν ἀληθῆ, λαβέ μοι τὰ ψηφίσματα καὶ τὴν ἐκμαρτυρίαν ἀνάγνωθι τὴν Ἀριστοδήμου, καὶ κάλει πρὸς οὓς ἐξεμαρτύρησεν, ἵν' εἰδῶσιν οἱ δικασταί.

Secuntur lemmata:

ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ. ΕΚΜΑΡΤΥΡΙΑ. ΜΑΡΤΥΡΙΑ.

Sed hanc ἐκμαρτυρίαν Demosthenicam in oratione Lacritea prorsus alio modo comparatam esse atque illam Aeschineam, in quam maxime verba Isaei supra laudata cadunt, mihi animadvertere liceat. Nam cum haec ἐκμαρτυρία Demosthenica, arte

---

[1] cf. Is. III,20. Dem. XLVI,6 sq.

coniuncta cum iis quae autecedunt, adiecta sit testimoniis eorum, qui σὺν τοῖς ἐκμαρτυροῦσιν in una nave vecti erant,[1] ista Aeschinea per se posita, si a nullo confirmabatur, vix veri aliquam speciem prae se ferre potuit. Jam quid de ἐκμαρτυρία Demosthenica censerem, fortasse intellectum est. Scilicet posita sunt ante ἐκμαρτυρίαν testimonia Erasiclis et Hippiae; qui quoniam una cum iis, quorum ἐκμαρτυρία refertur, iter fecerant, nonne, si modo postulabatur, ad confirmandam ἐκμαρτυρίαν, si quisquam alius, apti erant? Sed quia iudicibus haud ignotum erat Erasiclem et Hippiam una cum illis ἐκμαρτυροῦσιν, qui iam tum denuo fortasse itinere impediti non ipsi in iudicium venire possent, per longum tempus navigasse, supervacaneum sane videbatur ἐκμαρτυρίαν a testibus firmari, id est tempus in re terere, quae quin ita se haberet nemini dubium esse poterat. Ceterum per tempus ἀνακρίσεως Hippiae et Erasiclis testimonium ad firmandam ἐκμαρτυρίαν postulatam esse iudicandum erit; quod cum indoli et ingenio iudiciorum Atticorum consentaneum est, tum Schoemanni auctoritate evincitur; ex verbis quidem eius[2] „. . . und diese mussten dieselbe (τὴν ἐκμαρτυρίαν) *wenn sie zu den Acten gelegt ward, zugleich* durch ihr Zeugniss, dass sie wirklich so, wie sie beigebracht worden war, in ihrer Gegenwart abgelegt worden sei, bekräftigen" hoc colligendum esse videtur.

3. De testimonio § 23.

ΜΑΡΤΥΡΙΑ. Ἄρατος Ἁλικαρνασσεὺς μαρτυρεῖ δανεῖσαι Ἀπολλοδώρῳ ἕνδεκα μνᾶς ἐπὶ τῇ ἐμπορίᾳ, ἣν ἦγεν ἐν τῇ Ὑβλησίου νηὶ εἰς τὸν Πόντον, καὶ τοῖς ἐκεῖθεν ἀνταγορασθεῖσι, καὶ μὴ εἰδέναι αὐτὸν δεδανεισμένον παρὰ Ἀνδροκλέους ἀργύριον· οὐ γὰρ ἂν δανεῖσαι αὐτὸς Ἀπολλοδώρῳ τὸ ἀργύριον.

Contra stipulationem in syngrapha factam Apollodorus et Artemo merces in navem imponendas etiam adulescentulo cuidam Arato hypothecae nomine obligarant, quod testimonio commemorato firmari videmus.

Quod cum ordine legitimo recitetur ac ne Westermannus

---

[1] vide § 19,9. τῶν συμπλεόντων.

[2] Meier und Schöm. Att. Pr. p. 670.

quidem habeat, quod contra fidem et auctoritatem proferat, ad extremam testimoniorum seriem transire liceat.

4. De testimoniis §§ 33 et 34.

ΜΑΡΤΥΡΙΑ.[1] Ἀπολλωνίδης Ἁλικαρνασσεὺς μαρτυρεῖ εἰδέναι δανείσαντα Ἀντίπατρον, Κιτιέα τὸ γένος, χρήματα Ὑβλσίῳ εἰς τὸν Πόντον ἐπὶ τῇ νηὶ ἣν Ὑβλήσιος ἐναυκλήρει, καὶ τῷ ναύλῳ τῷ εἰς τὸν Πόντον· κοινωνεῖν δὲ καὶ αὐτὸν τῆς νεὼς Ὑβλησίῳ, καὶ συμπλεῖν ἑαυτοῦ οἰκέτας ἐν τῇ νηί, καὶ ὅτε διεφθάρη ἡ ναῦς, παρεῖναι τοὺς οἰκέτας τοὺς ἑαυτοῦ καὶ ἀπαγγέλλειν ἑαυτῷ, καὶ ὅτι ἡ ναῦς κενὴ διεφθάρη παραπλέουσα εἰς Θεοδοσίαν ἐκ Παντικαπαίου.

Ἐρασικλῆς μαρτυρεῖ συμπλεῖν Ὑβλησίῳ κυβερνῶν τὴν ναῦν εἰς τὸν Πόντον, καὶ ὅτε παρέπλει ἡ ναῦς εἰς Θεοδοσίαν ἐκ Παντικαπαίου, εἰδέναι κενὴν τὴν ναῦν παραπλέουσαν, καὶ Ἀπολλοδώρου, αὐτοῦ τοῦ φεύγοντος νυνὶ τὴν δίκην, μὴ εἶναι οἶνον ἐν τῷ πλοίῳ, ἀλλὰ παράγεσθαι τῶν ἐκ τῆς Θεοδοσίας τινὶ οἴνου Κῷα κεράμια περὶ ὀγδοήκοντα.

Ἱππίας Ἀθηνίππου Ἁλικαρνασσεὺς μαρτυρεῖ συμπλεῖν Ὑβλησίῳ διοπεύων τὴν ναῦν, καὶ ὅτε παρέπλει ἡ ναῦς εἰς Θεοδοσίαν ἐκ Παντικαπαίου, ἐνθέσθαι Ἀπολλόδωρον εἰς τὴν ναῦν ἐρίων ἀγγεῖον ἓν ἢ δύο καὶ ταρίχους κεράμια ἕνδεκα ἢ δώδεκα καὶ δέρματ' αἴγεια, δύο δεσμὰς ἢ τρεῖς, ἄλλο δ' οὐδέν.

Πρὸς τοῖσδ' ἐξεμαρτύρησεν Εὐφίλητος Δαμοτίμου Ἀφιδναῖος, Ἱππίας Τιμοξένου Θυμαιτάδης, Σώστρατος Φιλίππου Ἑστιαιόθεν, Ἀρχενομίδης Στράτωνος Θριάσιος, Φιλιάδης Κτησικλέους Ξυπεταιών.

De scriptura nihil habeo quod moneam nisi quod in fine primi testimonii et deinceps Θεοδοσίαν, quod cod. Σ § 31,7 et § 32,11 exhibet, legendum censeo. Hanc lectionem cum editores Turicenses § 31 et § 32 in textum receperint, qua causa adducti in testimoniis Θευδοσίαν retinuerint, non intellego.

Lacritus, iam nave Athenas reduce facta interrogatus ab Androcle, cur pecuniam mutuam sumptam non solverent fratres, cum respondisset merces in itinere naufragio periisse, orator primum navem laesam esse nihil ad rem pertinere dis-

[1] De singulari numero lemmatis vide huius disp. p. 6 not. 1.

putat, cum alii navem ipsam et portorium hypothecae nomine obligassent, tum autem negat omnino merces in navem impositas esse praeter nonnullas res viles, quae agricolae cuidam Theodosiam transportarentur, cuius rei conprobandae causa testimonia referuntur.

Atque primo testimonio Apollonides Halicarnassensis testatur sibi esse notum Antipatrum Citiensem dedisse pecuniam Hyblesio, se ipsum autem participem esse navis. Quod testimonium ita comparatum est, ut vix quidquam invenias, quod contra auctoritatem moneas. Videmus enim non ipsum Antipatrum testem induci, sed alium hominem de illo testificari, cum falsarius sine dubio Antipatrum ipsum testantem fecisset. Accedit quod nomen Apollonidis Halicarnassensis etiam inscriptione nobis servatum est; legimus enim in titulo sepulcrali [1] Athenis anno huius saeculi sexagesimo reperto: Ἀπολλωνίδης Μενίππου Ἁλικαρνασσεύς, cui quin quodammodo necessitudo cum Demosthenico intercedat non dubium videtur.

In fronte alterius testimonii Erasiclis nomen testificantis positum est, in fronte tertii Hippiae.[2] Uterque affirmat, cum veheretur navis Theodosiam, merces Apollodori nullas fuisse in nave praeterquam illas, quae agricolae asportarentur. Quod cum iis, quae in oratione ipsa leguntur, optime congruit; nam cum § 31 scriptum inveniamus fuisse in nave: τάριχός τε καὶ οἶνον Κῷον καὶ ἄλλ' ἄττα, Erasicles contendit octoginta cados vini Coi infuisse, Hippias unum vel duo vasa lana impleta, nonnulla coria caprina, compluria κεράμια carnis salitae.

Maxime offensioni sunt Westermanno voces § 34,4 Ἀπολλοδώρου, αὐτοῦ τοῦ φεύγοντος νυνὶ τὴν δίκην, cum non in Apollodorum sed in Lacritum Androcles invectus sit. Quod quamnam habeat explicationem, iam videamus. Atque quanquam ex § 15 (οἱ μὲν γὰρ ἀδελφοὶ[3] οἱ τούτου ἔτι νεώτεροι ἦσαν καὶ

---

[1] Vide Kumanudis inscr. sep. p. 181 n. 1451. Confer etiam Roehl, Inscr. Gr. antiquissimae, n. 500. Bulletin de correspondence Hellénique V p. 493. IV p. 295.

[2] Nomen Athenippi Hal., patris illius, exstat in C. I. G. n. 2655.

[3] Nam etiam Apollodorum, non solum Artemonem, fratrem fuisse Lacriti et ex hoc ipso loco et ex § 8 (παρὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν αὐτοῦ) et ex § 42 (τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἑαυτοῦ ἐπαίδευσε τὴν παιδείαν ταύτην

μειράκια παντάπασιν, οὑτοσὶ δέ Λάκριτος Φασηλίτης, μέγα πρᾶγμα, Ἰσοκράτους μαθητής) liquet fratres Lacriti Artemonem et Apollodorum tum cum pactio facta erat adulescentulos fuisse et Lacritum maxime (§ 7 πάντα ὅσαπερ ὑπισχνεῖτο καὶ ἀνεδέχετο Λάκριτος οὑτοσί cf. § 15.) totum negotium egisse, tamen quoniam Lacriti nominis in syngrapha mentio non fit, haud dubie, Apollodorus cum Athenas revertisset, fratre Artemone in intinere mortuo,[1] inprimis accusatione petendus erat, quod pecunia promissa non solveretur, — et sane petebatur. Quoniam autem Androcles perspectum habuit non tam ab Apollodoro adulescentulo sperandas esse pecunias quam a fratre illius Lacrito, sophista divite, qui totius negotii machinator versutissimus[2] ipsi, si modo quid recuperare voluit, utique vincendus erat, in Lacritum maxime invectus est illumque unicum heredem Artemonis esse mentitus est;[3] quod rerum verae naturae minime respondet, si quidem secundum leges hereditarias non minus Apollodorus quam Lacritus rerum Artemonis particeps fieri debebat.

Jam unum fortasse quaerat quispiam, cur in testimoniis[4] Apollodori nomen commemoretur, Artemonis fratris maioris natu, cuius primo loco mentio facienda sit, omittatur. Cuius rei causa satis perspicua in eo posita est quod nomen Artemonis, cum mortuus esset, afferre nihil intererat.

Ceterum addere mihi liceat id ipsum, quod de Artemone in testimoniis sermo non fit, documento mihi videri formulas illas genuinas esse; nam falsarius, qui maxime tenorem ora-

δανείζεσθαι ἐν τῷ ἐμπορίῳ ναυτικὰ χρήματα καὶ ταῦτ ἀποστερεῖν καὶ μὴ ἀποδόσθαι) luculentissime apparet (cf. etiam § 31). Ex iis quae affert Blassius (l. c. p. 502 not. 4) sc. ex verbis § 7 Ἀρτέμωνι τῷ τούτου ἀδελφῷ καὶ Ἀπολλοδώρῳ, contrarium mihi non effici videtur. Immo quoniam hoc loco debitores duo tantummodo memorantur Artemo et Appollodorus, § 8 autem illi fratres Lacriti significantur, extra omnem dubitationis aleam positum videtur Apollodorum fratrem fuisse Lacriti. Quod autem in oratione ipsa Artemonis nomen maxime premitur (§§ 15. 16. 30.) id ideo fieri puto quod ille frater maior natu fuit. Accedit quod maxime interfuit oratoris, cum Lacritum unicum heredem finxisset Artemonis, Apollodori alius fratris nomen quam maxime reticere. Ad totam rem vide A. Schäfer l. c. p. 286. 288.

[1] § 3. [2] §§ 22. 28. [3] §§ 4. 44 sq. [4] §§ 20,3. 9. 23,7. 34,4. 11.

tionis ipsius respiciens finxisset, aut — quod per se quidem fieri potuit — unius Artemonis aut utriusque nomina et Artemonis et Apollodori posuisset.

In ἐκμαρτυρίαν idem cadit, quod in ἐκμαρτυρίαν § 20, de qua supra disputavimus.[1] Ad Sostrati et Philiadis nomina, quae iam ibi reperiuntur, accedunt nomina aliorum trium hominum, quorum ἐκμαρτυρίας fidem iam vel ab Erasicle et Hyblesio vel ab Apollonide ipso firmatam esse censendum erit.[2]

II. De syngrapha. §§ 10—13.

De argumento syngraphae accuratius disputavit A. Boeckhius[3] neque habeo quod huius commentationi addam. Sed cum A. Schaeferus,[4] quamquam Westermannus tantummodo testimonia huius orationis ficta esse demonstrare conatus est, nullis argumentis allatis etiam syngrapham et legis formulam, de qua postea disputaturi sumus, suppositas esse contendat idemque editores, si quidem cancellis has formulas sepserunt, censere videantur, facere non poterimus, quin iam in auctoritatem syngraphae paullo accuratius inquiramus.

Atque si interrogamus, quomodo falsarius, si modo finxit, finxerit syngrapham, fortasse respondebimus, quandoquidem multa, quae in syngrapha exstant, in oratione ipsa inveniuntur, magnam partem huius instrumenti ex iis, quae in oratione ipsa commemorantur, reficere illum potuisse. Sed si iam ex oratione ipsa omnes locos, qui ad syngrapham pertinent, depromimus et — quod nos in tabula agglutinata fecimus — syngraphae ipsi rerum ordine servato apponimus, vix tertiam partem eorum, quae in syngrapha scripta sunt, in orationis tenore inesse invenimus. Non enim reperiuntur in oratione ipsa nomina Androclis et Nausicratis,[5] non quomodo cursus navis, quem in syngrapha accuratissime definiri[6] videmus, faciendus sit constituitur, non de usurarum magnitudine[7]

[1] vide p. 10. hui. disp.
[2] vide hui. disp. p. 11.
[3] Staatsh. d. Ath. I². p. 187 sq. 193—195.
[4] l. c. p. 286 sq.
[5] § 10, 1. 2.
[6] §§ 10,4. 13,1. [7] § 10,6. 8.

sermo est, non totum negotium suscipi periculo creditorum,[1] non denique quidnam potestatis in debitores sit creditoribus pecunia non soluta, determinatur. Haec omnia, quae tam accurate definita sunt, a falsario quodam addita esse, nemo facile unquam sibi persuadeat.

Sed etiam alia de causa me iudice de auctoritate huius formulae non dubitandum est. Etenim ex fragmentis syngraphae, quae in oratione LVI adversus Dionysodorum habita exstant, colligere possumus, si cum syngrapha orat. XXXV comparationem instituimus, in talibus formulis sollemnem quendam popriumque sermonem fuisse. Quod quo melius intellegatur, fragmenta syngraphae orat LVI et — si quis forte his parum fidei tribuat — verba, quae ad syngrapham spectant, ex oratione ipsa exscripta syngraphae orat. XXXV apposuimus. Ad rem facilius explicandum, syngrapham orat. XXXV littera a, quae ad syngrapham pertinent ex oratione ipsa petita littera b, eademque eodem modo in oratione LVI litteris α et β significavimus. Iam comparatione facta, in columna β, cui utique fides habenda est, insunt quae eadem ratione comparata etiam in columna a reperiuntur, non reperiuntur in columna b, ex qua, si modo syngrapha fingebatur, falsario delibandum esse vidimus.

Atque hos maxime locos, ex columnis a et β petitos, hanc ad rem efficiendam inter se opponere mihi liceat:

a	β
§ 10,5 sq. σωθέντων δὲ τῶν χρημάτων Ἀθήναζε	§ 22. (cf. § 31. § 39. - XXXIV,33) σωθείσης τῆς νεὼς . . . εἰς τὸν Πειραιᾶ.[2]
§ 12,1. ἐὰν δὲ μὴ ἀποδῶσιν . . .	§ 38. ἀλλ' ἐὰν μὴ ἀποδιδῷς . . .
§ 12,6. Κατὰ Ἀρτέμωνος καὶ Ἀπολλοδώρου ἔστω ἡ πρᾶξις τοῖς δανείσασι καὶ ἐκ τῶν τούτων ἁπάντων.	§ 45. τὴν δὲ πρᾶξιν εἶναι καὶ ἐξ ἑνὸς καὶ ἐξ ἀμφοῖν.

[1] §§ 11,5. 13,5.

[2] cf. Bek. Anecd. p. 283, 9 sq. ναυτικὴ συγγραφή: ναυτικὸν δάνεισμα, ὃ ποιεῖταί τις ἐπὶ ὑποθήκῃ τῆς νεώς, ἐὰν ἄρα σωθείη.

a.

Syngrapha in orat. XXXV, §§ 10—13.

ΣΥΓΓΡΑΦΗ. Ἐδάνεισαν Ἀνδροκλῆς Σφήττιος καὶ Ναυσικράτης Καρύστιος Ἀρτέμωνι καὶ Ἀπολλοδώρῳ Φασηλίταις δραχμὰς ἀργυρίου τρισχιλίας Ἀθήνηθεν εἰς Μένδην ἢ Σκιώνην, καὶ ἐντεῦθεν εἰς Βόσπορον, ἐὰν δὲ βούλωνται, τῆς ἐπ' ἀριστερὰ μέχρι Βορυσθένους καὶ πάλιν Ἀθήναζε, ἐπὶ διακοσίαις εἴκοσι πέντε τὰς χιλίας ἐὰν δὲ μετ' Ἀρκτοῦρον ἐκπλεύσωσιν ἐκ τοῦ πόντου ἐφ' Ἱερὸν, ἐπὶ τριακοσίαις τὰς χιλίας, ἐπὶ οἴνου κεραμίοις Μενδαίοις τρισχιλίοις, ὃς πλευσεῖται ἐκ Μένδης ἢ Σκιώνης ἐν τῇ εἰκοσόρῳ ἣν Ὑβλήσιος ναυκληρεῖ· ὑποτιθέασι δὲ ταῦτα, οὐκ ὀφείλοντες ἐπὶ τούτοις ἄλλῳ οὐδενὶ οὐδὲν ἀργύριον, οὐδ' ἐπιδανείσονται. καὶ ἀπάξουσι τὰ χρήματα τὰ ἐκ τοῦ Πόντου ἀντιφορισθέντα πάλιν Ἀθήναζε ἐν τῷ αὐτῷ πλοίῳ ἅπαντα· σωθέντων δὲ τῶν χρημάτων Ἀθήναζε ἀποδώσουσιν οἱ δανειζόμενοι τοῖς δανείσασι τὸ γιγνόμενον ἀργύριον κατὰ τὴν συγγραφὴν ἡμερῶν εἴκοσιν, ἀφ' ἧς ἂν ἔλθωσιν Ἀθήναζε, ἐντελὲς πλὴν ἐκβολῆς, ἣν ἂν οἱ σύμπλοι ψηφισάμενοι κοινῇ ἐκβάλωνται, καὶ ἄν τι πολεμίοις ἀποτίσωσιν· τῶν δ' ἄλλων ἁπάντων ἐντελές. καί παρέξουσι τοῖς δανείσασι τὴν ὑποθήκην ἀνέπαφον κρατεῖν, ἕως ἂν ἀποδῶσι τὸ γιγνόμενον ἀργύριον κατὰ τὴν συγγραφήν. ἐάν δὲ μὴ ἀποδῶσιν ἐν τῷ συγκειμένῳ χρόνῳ, τὰ ὑποκείμενα τοῖς δανείσασιν ἐξέστω ὑποθεῖναι καὶ ἀποδόσθαι τῆς ὑπαρχούσης τιμῆς. καὶ ἐάν τι ἐλλείπῃ τοῦ ἀργυρίου, ὃ δεῖ γενέσθαι τοῖς δανείσασι κατὰ τὴν συγγραφὴν, κατὰ Ἀρτέμωνος καὶ Ἀπολλοδώρου ἔστω ἡ πρᾶξις τοῖς δανείσασι καὶ ἐκ τῶν τούτων ἁπάντων, καὶ ἐγγείων καὶ ναυτικῶν, πανταχοῦ ὅπου ἂν ὦσι, καθάπερ δίκην ὠφληκότων καὶ ὑπερημέρων ὄντων, καὶ ἐπὶ ἑκατέρῳ τῶν δανεισάντων καὶ ἀμφοτέροις. ἐὰν δὲ μὴ εἰσβάλωσι, μείναντες ἐπὶ κυνὶ ἡμέρας δέκα ἐν Ἑλλησπόντῳ, ἐξελόμενοι ὅπου ἂν μὴ σῦλαι ὦσιν Ἀθηναίοις, καὶ ἐντεῦθεν καταπλεύσαντες Ἀθήναζε τοὺς τόκους ἀποδόντων τοὺς πέρυσι γραφέντας εἰς τὴν συγγραφήν. ἐὰν δέ τι ἡ ναῦς πάθῃ ἀνήκεστον, ἐν ᾗ ἂν πλέῃ τὰ χρήματα, σωτηρία δ' ἔσται τῶν ὑποκειμένων, τὰ περιγενόμενα κοινὰ ἔστω τοῖς δανείσασιν. κυριώτερον δὲ περὶ τούτων ἄλλο μηδὲν εἶναι τῆς συγγραφῆς·

Μάρτυρες Φορμίων Πειραιεύς, Κηφισόδωρος Βοιώτιος, Ἡλιόδωρος Πιτθεύς.

b.

Quae ad syngr. pertinent ex oratione ipsa exscripta.

§ 18. τὰς τριάκοντα μνᾶς.

§ 50. εἰς τόν Πόντον ἔδωκα τὰ χρήματα καὶ πάλιν Ἀθήναζε.

§ 18. ἐπ' οἴνου κεραμίοις τρισχιλίοις . . . . εἰς τὸν Πόντον ἐν τῇ εἰκοσόρῳ, ἣν Ὑβλήσιος ἐναυκλήρει. § 21. ὑποτιθέασι δὲ ταῦτ' ἐλεύθερα καὶ οὐδενὶ οὐδὲν ὀφείλοντες . . . οὐδὲ ἐπιδανείσονται ἐπὶ τούτοις παρ' οὐδενός. § 24. ἐπειδὰν ἀποδῶνται ἐν τῷ Πόντῳ χρήματα . . ἀπάγειν Ἀθήναζε ἀντιφορισθέντα.

§ 24. ἐπειδὰν ἀφίκωνται Ἀθήναζε ἀποδοῦναι εἴκοσιν ἡμερῶν τὸ ἀργύριον ἡμῖν δόκιμον.

§ 24. ἕως δ' ἂν ἀποδῶσι κρατεῖν τῶν χρημάτων ἡμᾶς καὶ ἀνέπαφα ταῦτα παρέχειν τούτους.

§ 39. ἡ . . συγγραφὴ οὐδὲν κυριώτερον ἐᾷ εἶναι τῶν ἐγγεγραμμένων.

α.

Fragmenta syngraphae in orat. LVI.

§ 36. Ἀθήνηθεν εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐξ Αἰγύπτου Ἀθήναζε.

§ 36. σωθείσης δὲ τῆς νεὼς εἰς Πειραιᾶ.

§ 38. ἐὰν δὲ μὴ παράσχωσι τὰ ὑποκείμενα ἐμφανῆ καὶ ἀνέπαφα, ἢ ποιήσωσί τι παρὰ τὴν συγγραφήν, ἀποδιδότωσαν διπλάσια τὰ χρήματα.

β.

Quae ad syngr. pertinent ex orat. ipsa exscripta.

§ 6. ἐπὶ τῇ νηὶ τρισχιλίας δραχμάς.

§ 36. Ἀθήνηθεν εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐξ Αἰγύπτου Ἀθήναζε

§ 31. § 22. σωθείσης δὲ τῆς νεὼς εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀποδοῦναι τὰ χρήματα (τὸ δάνειον) cf. Dem XXXIV, 33.

§ 38. ἀλλ' ἐὰν μὴ ἀποδιδῷς τὸ δάνειον καὶ τοὺς τόκους ἢ μὴ παράσχῃς τὰ ὑποκείμενα ἐμφανῆ καὶ ἀνέπαφα ἢ ἄλλο τι παρὰ τὴν συγγραφὴν ποιῇς, ἀποτίνειν κελεύει σε διπλάσια τὰ χρήματα.

§ 45. τὴν δὲ πρᾶξιν εἶναι καὶ ἐξ ἑνὸς καὶ ἐξ ἀμφοῖν.

§ 41. . . τὸ σὸν πρόσταγμα δέον τῆς συγγραφῆς κυριώτερον γενέσθαι.

Iam intellegis vel ex paucis illis locis inter se conspirantibus syngrapham orat. XXXV prorsus scribendi rationi, quae tum in talibus formulis componendis Athenis in usu fuisse videtur, consentaneam esse.

Itaque de auctoritate eius iam non dubitemus; gaudeamus potius nobis si minus plane integram,[1] certe magna ex parte integram servatam esse formulam talem, qua nobis subsidium haud spernendum ad institutionem antiquitatis graecae cognoscendam praebetur.

III. De lege § 51.

ΝΟΜΟΣ. Ἀργύριον δὲ μὴ ἐξεῖναι ἐκδοῦναι Ἀθηναίων καὶ τῶν μετοίκων τῶν Ἀθήνησι μετοικούντων μηδενὶ, μηδὲ ὧν οὗτοι κύριοί εἰσιν[2], εἰς ναῦν ἥτις ἂν μὴ μέλλῃ ἄξειν σῖτον Ἀθήναζε[3], ... ἐὰν δέ τις ἐκδῷ παρὰ ταῦτ', εἶναι τὴν φάσιν καὶ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ ἀργυρίου πρὸς τοὺς ἐπιμελητάς, καθὰ περὶ τῆς νεὼς καὶ τοῦ σίτου εἴρηται, κατὰ ταῦτα. καὶ δίκη αὐτῷ μὴ ἔστω περὶ τοῦ ἀργυρίου, ὃ ἂν ἐκδῷ ἄλλοσέ ποι ἢ Ἀθήναζε, μηδὲ ἀρχὴ εἰσαγέτω περὶ τούτου μηδεμία.

En partem legis illius, qua Atheniensibus interdictum erat, ne in alia emporia nisi in ipsorum frumentum importarent neve cuiquam pecuniam collocarent nomine navis, quae non Athenas rursus esset reditura. Dico partem; nam posterius tantummodo, quod maxime ad oratoris verba antecedentia spectat, recitari videmus.[4] Totam autem legem ita comparatam fuisse puto, ut primum interdiceretur, ne quis Atheniensium nisi in Athenarum emporium frumentum inveheret, quod et ex oratoris verbis[5] et ex particula δέ (ἀργύριον δέ), indicante iam aliam condicionem aliquam antecessisse elucet, deinde

---

[1] Vide Büchsenschütz, Besitz und Erwerb im gr. Alt. p. 486, sq.

[2] = μηδὲ τινι τούτων, ὧν οὗτοι (sc. Ἀθηναῖοι vel μέτοικοι) κύριοί εἰσιν. cf. ed. Dem. G. H. Schaeferi.

[3] Recte Reiskius verba post Ἀθήναζε, quae in libris leguntur καὶ τἆλλα τὰ γεγραμμένα περὶ ἑκάστου αὐτῶν non ad legem pertinere, sed oratori tribuenda esse intellexit.

[4] vide quod U. Koehlerus hac de re disputavit. (Hermes II p. 31.)

[5] § 50. τὸν νόμον ὡς χαλεπός ἐστιν, ἐάν τις Ἀθηναίων ἄλλοσέ ποι σιτηγήσῃ ἢ Ἀθήναζε. cf. Lycurg. Leocr. § 27.

verba sequerentur inde ab ἀργύριον — Ἀθήναζε, tum post adhortationem oratoris insertam indicaretur, quidnam supplicii de eo sumendum esset, qui contra priorem legem faceret,[1] quod denique verbis inde ab ἐὰν δὲ — μηδεμία exciperetur.

Iam si de auctoritate legis quaerimus, neque contra sermonem neque contra res ipsas est quod moneamus.

Sermo plane respondet sermoni legum Solonis, quae in oratione in Macartatum exstant.[2] Ad verba in fronte legis posita: ἀργύριον δὲ μὴ ἐξεῖναι ἐκδοῦναι conferenda sunt verba legis in orat. XLIII, 62, 10: γυναῖκα δὲ μὴ ἐξεῖναι εἰσιέναι; ad verba: εἶναι . . . πρὸς τοὺς ἐπιμελητάς conferenda in orat. XLIII, 71, 13: τὰς δὲ δίκας εἶναι περὶ τούτων πρὸς τοὺς ἄρχοντας; ad verba: μηδὲ ἀρχὴ εἰσαγέτω περὶ τούτου μηδεμία in orat. LXIII, 75, 14 verba: εἰςαγαγέτω εἰς τὴν ἠλιαίαν (sc. ὁ ἄρχων).[3]

Quod attinet ad argumentum ipsum legis, res, quas terminari videmus, prorsus rerum naturae accomodatas esse ex orat. Dem. LVIII in Theocrinem habita discimus: In qua cum ostendatur, Theocrinem Miconi cuidam φάσιν intendisse (§ 9 αὐτὸν τὸν Μίκωνα, οὗ ἔφηνε τὸ πλοῖον), quoniam non in Athenarum emporium frumentum[4] importavisset (§ 12) remque apud τοὺς ἐπιμελητὰς τοῦ ἐμπορίου actam esse apertis verbis indicetur (§ 8 ταύτην τὴν φάσιν, ὦ ἄνδρες δικασταί, ἔδωκε μὲν οὑτοσί (Θεοκρ.) προσκαλεσάμενος τὸν Μίκωνα, ἔλαβε δ' ὁ γραμματεὺς ὁ τῶν τοῦ ἐμπορίου ἐπιμελετῶν, Εὐθύφημος), haec in verba legis optime quadrant. Nam non minus illis, qui in aliud emporium atque Atheniensium frumentum asportarent, quam illis, qui pecuniam mutuam darent, φάσιν intendi sollemne fuisse, ex verbis

---

[1] Inter adhortationem illam et voces ἐὰν δέ τις . . . intercalandum esse aliquid et ex oratoris verbis § 51, 7 περὶ ἑκάστου αὐτῶν et ex legis ipsius formula § 51, 10 καθὰ περὶ τῆς νεὼς καὶ τοῦ σίτου εἴρηται efficitur. Quanam re commotus G. H. Schaeferus (l. c.) τὰ γεγραμμένα ad syngrapham referat, mihi non liquet.

[2] A. Wachholtz, l. c. p. 20 sq.

[3] vide etiam or. XXXV, 48. ἀλλ' ὁ πολέμαρχος εἰσάξει,

[4] De frumento agi non in oratione ipsa pronunciatur, sed ex toto rerum connexu veri simillimum est. vide Hypoth. 4. sq. et A. Schaefer l. c. p. 269.

iam supra commemoratis: καθὰ περὶ τῆς νεὼς καὶ τοῦ σίτου εἴρηται κατὰ ταῦτα efficitur.

Denique mihi addere liceat hanc formulam hac in oratione non solum libris FΦB sed etiam codice Σ exhiberi. Quod ad auctoritatem fulciendam ne permagni momenti esse existimaremus magnopere cavendum esse cum supra explanaverimus, alio loco, cur reliquis omissis hoc unum instrumentum in textu cod. Σ retentum esse censeamus, aperiemus.

PARS POSTERIOR.

De litis instrumentis in Demosthenis[1] oratione priore adversus Stephanum.

I. De testimoniis.

1. De testimonio § 8.

ΜΑΡΤΥΡΙΑ. Στέφανος Μενεκλέους Ἀχαρνεύς, Ἔνδιος Ἐπιγένους Λαμπτρεύς, Σκύθης Ἁρματέως Κυδαθηναιεὺς μαρτυροῦσι παρεῖναι πρὸς τῷ διαιτητῇ Τεισίᾳ Ἀχαρνεῖ, [ὅτε προσκαλεῖτο Φορμίων Ἀπολλόδωρον, εἰ μή φησιν ἀντίγραφα εἶναι τῶν διαθηκῶν τῶν Πασίωνος τὸ γραμματεῖον, ὃ ἐνεβάλετο Φορμίων εἰς τὸν ἐχῖνον, ἀνοίγειν τὰς διαθήκας τὰς Πασίωνος, ἃς παρείχετο πρὸς τὸν διαιτητὴν Ἀμφίας ὁ Κηφισοφῶντος κηδεστής. Ἀπολλόδωρον δὲ οὐκ ἐθέλειν ἀνοίγειν· εἶναι δὲ τάδ' ἀντίγραφα τῶν διαθηκῶν τῶν Πασίωνος.

De huius instrumenti scriptura, quae, sicut insequentes huius orationis formulae, iisdem libris supra commemoratis FΦB nititur, haec monenda sunt. V. 4 cum in editionibus Τισίᾳ exstet, Τεισίᾳ, sc. per diphtongum in syllaba priore, rescribendum propono, si quidem hanc optimam scribendi rationem huius et ab eodem stirpe derivatorum nominum fuisse titulis evincitur.[2] Porro v. 10 cum libris exhibeatur

---

1 Hanc orationem Demostheni re vera tribuendam esse, Blassius l. c. p. 412 sq. facile mihi persuasit.

2 cf. C. I. A. II, 1, 371 v. 7. — C. I. G. 1082; add. 1925 n; 2108 g; 2266 A. v. 30.

εἶναι δὲ τὰ ἀντίγραφα, quod sensu cassum est, cum Sauppio reponendum censeo εἶναι δὲ τάδ' ἀντίγραφα, collatis similibus verbis in hypotheseos v. 9 ἔστι δὲ ἀντίγραφα τάδε τῶν διαθηκῶν.

Atque argumentum huius testimonii idem est, de quo in oratione XXXVI[1] sermo est. Ubi cum mentio fiat testamenti Pasionis, orator se ad scribam publicum convertit verbis: λαβὲ τῆς διαθήκης τὸ ἀντίγραφον καὶ τὴν πρόκλησιν ταύτην καὶ τὰς μαρτυρίας ταυτασί, παρ' οἷς αἱ διαθῆκαι κεῖνται.[2]

Secuntur lemmata:

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ. ΠΡΟΚΛΗΣΙΣ. ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ.

Quorum testimoniorum argumentum ipsum, quanquam in orat. XXXVI non commemoratur, tamen rerum connexum spectantibus, testimonia orat. XLV §§ 8 et 19 exhibita in numero eorum fuisse iudicandum erit, quorum lemma **ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ** nobis orat. XXXVI traditum est. Hoc vel inde apparet quod adversus orat. XXXVI habita est orat. XLV, in qua a Stephano falsum testimonium prolatum esse orator contendit.[3]

Iam si de auctoritate huius testimonii quaestionem movemus, quoniam post Westermanni[4] atrocem impetum nemo exstitit, qui patrocinium eius susciperet, plura erunt quae accuratius consideranda deliberandaque videantur.

Ac primum quidem testificantur testes adfuisse ipsos apud arbitrum. Apud arbitrum, audio; sed qualis hic arbiter fuit, utrum publicus an privatus? Hoc sane maximi momenti est, cum si privatus fuit, omnes difficultates, in quibus haesitat Westermannus ad nihilum recidant. Ipse West.[5] ne illud

---

[1] § 7.

[2] Non accurate hoc ab oratore expressum est. Nempe ex orat. XLV,19 apparet unum tantummodo fuisse, apud quem testamentum depositum esset. Rectius dixisset: τὰς μαρτυρίας τῶν παραγενομένων τῇ προκλήσει καὶ τὴν μαρτυρίαν παρ' ᾧ κεῖνται αἱ διαθῆκαι, cum testimonium § 8 sit testimonium μαρτυρούντων τὴν πρόκλησιν (Att. Pr. p. 664.), testimonium § 19 eius, apud quem testamentum depositum esset. Oratorem autem illa minus accurata verborum coniunctione breviloquentiam quandam affectantem usum esse putaverim.

[3] De argumento et connexu orationum XXXVI et XLV vide A. Schaefer l. c. p. 164. 170 sq.

[4] l. c. p. 105 sq.

[5] l. c. p. 106.

quidem negare videtur, arbitrum Tisiam privatum esse potuisse; cui nequaquam assentiri possum.

Etenim constat arbitrio publico facto rem denuo apud iudices appellatione interposita agi posse, non posse arbitrio privato facto.[1] Iam quoniam arbitrio facto (XLV, 17 ἐγίγνετο ἡ δίαιτα ἐν τῇ ποικίλῃ στοᾷ. § 60, ὅτε ἦν ἀπόφασις τῆς διαίτης Ἀπολλοδώρῳ πρὸς Φορμίωνα. vide etiam XXXVI, 18 οἴομαι δ' Ἀπολλόδωρον . . . ἅπερ παρὰ τῷ διαιτητῇ λέγειν ἐτόλμα, ταῦτ ἐρεῖν. cf. § 33) nihilo minus causam apud iudices agi oratio XXXVI documento est, apparet hac in re de arbitrio privato cogitari non posse, sed Tisiam illum arbitri publici munere functum esse.

Qua re patefacta iam ea, in quibus offendit West., examinemus. Primum viro illi doctissimo suspectum est quod arbiter Tisias Acharnenis pagi civibus attribuitur. Nempe cum Meierus,[2] sententia Hudtwalkeri[3] refutata, exposuerit non fuisse Athenis legem, ut arbiter publicus ex ea tribu esset creandus, cuius civibus ipse quoque reus adscriptus esset, sed ita totum illud arbitrorum publicorum institutum fuisse comparatum, ut ex numero arbitrorum singulorum ex singulis tribubus quotannis creabundorum unicuique causae unus constitueretur, ratione nulla habita tribus, ex qua esset reus, — hoc loco, cum reus Apollodorus[4] Acharnensis sit, Tisiam ipsum quoque Acharnensem induci mirum esse atque suspitionem movere additamentum illud pagi temere a falsario appositum esse. Sed, quaero, is arbiter, qui hanc ad causam disceptandam sorte creabatur, nonne forte Acharnensis esse potuit? Quod eo verisimilius est, quod si quidem pagus Acharnensis celeberrimus in Attica fuit,[5] haud minima pars arbitrorum quotannis ex hoc pago creanda erat.

---

[1] M. H. E. Meier. Privatschiedsrichter u. d. öffentl. Diäteten. Halle 1846. p. 6. 27.

[2] l. c. p. 23 sq.

[3] Ueber öffentl. u. Privatschiedsrichter. Jena 1812. p. 72.

[4] Falso West. Stephanum reum, Appollodorum accusatorem esse contendit, siquidem testimonium illud, ut supra aperuimus, spectat ad orat. XXXVI, ex qua a Phormione adversus Apollodorum παραγραφήν, quam Graeci dicunt, interpositam esse discimus.

[5] Thuc. II, 20,4. 21,3.

Ceterum quoniam Meierus ipse explanavit hunc arbitrum publicum prioribus quidem temporibus sorte, Demosthenis autem aetate ab ipsis inter quos lis esset creatum esse, quid probabilius est quam, cum reus Acharnensis fuerit, arbitrum ipsum quoque ex eodem pago esse constitutum? Meierum autem hac de re recte iudicasse primum lexiko Harpocrationis comprobatur; legimus quidem s. v. διαιτηταί: οἱ διαιτηταὶ πρότερον κλήρῳ λαχόντες ἢ ἐπιτρεψάντων αὐτοῖς τῶν κρινουμένων διῄτουν, ex quibus verbis non sane prorsus clavis id haud dubie colligendum videtur non semper eandem sed aliam aliis temporibus arbitrorum constituendorum rationem habitam esse atque primo eos sorte esse creatos, quod item Pollux[1] verbis ἐπεκληροῦντο αὐτοῖς αἱ δίαιται tradit, tum ab litigantibus ipsis constitutos esse. Quod ipsum etiam ex Demosthenis ipsius verbis intellegi existimo. Nam ut mittam testimonium ex Midianae § 93 petitum οἴδαμεν Δημοσθένην ᾧ μαρτυροῦμεν καὶ Μειδίαν ἑλομένους διαιτητὴν Στράτωνα, quod parum prae se fert auctoritatis,[2] ex orat XL, 16, ubi legimus: παραγραψάμενοι Σόλωνα Ἐργιέα διαιτητὴν τούτῳ ἐπετρέψαμεν δικάσαι περὶ ὧν ἐνεκαλοῦμεν ἀλλήλοις colligere possumus optione litigantium arbitrum esse constitutum. Arbitrum autem illum Solonem cum Meiero[3] publicum fuisse contendo; quod inde concluditur quod Solone mortuo novum arbitrum denuo videmus esse publicum; nam legimus § 17 ἀπεδιῄτησέ μου ὁ διαιτητὴς καὶ οὗτος . . . οὔτε ἐφῆκεν εἰς τὸ δικαστήριον, cum appellationem arbitrio privato facto omnino fieri non potuisse supra demonstraverimus.

Neque pugnare cum nostra sententia id videtur quod § 24, ubi denuo recitatur testimonium, tantummodo nomen Tisiae sine pagi additamento, scriptum invenimus. Nam hoc me iudice non minus quam nomina ipsa in fronte huius § suo iure orator omittenda esse putavit, cum non tam nomina singula quam rem ipsam, quam testati erant testes, inprimis ipsius interesset in memoriam iudicum revocare.[4]

---

1 Onomast. VIII, 126. 2 West. De lit. inst. in Mid. p. 12. 3 l. c. p. 25. 4 vide quod supra p. 8 de Phormionis Piraeei nomine adnotavimus. Ad nomina in fronte § 24 omnino omissa cf. Wachholtz l. c. p. 11. Idem cadit in § 60 et § 65.

At legimus § 17 arbitrium factum esse ἐν τῇ ποικίλῃ στοᾷ. Quoniam autem in orat. XLVII, 12 proditum est οἱ γὰρ τὴν Οἰνηίδα καὶ τὴν Ἐρεχθηίδα διαιτῶντες ἐνθαῦτα (ἐν τῇ ἡλιαίᾳ) κάθηνται[1] quandoquidemque pagus Acharnensis attributus est tribui Oeneidi, mirum videtur Westermanno non in Heliaea sed in porticu illa arbitrium habitum esse. Quae difficultas nescio an facillime tollatur, si reputamus tale quid, quod orat. XLVII, 12 traditur, saepissime onmino fieri nequiisse. Nam si iudicium in Heliaea agebatur, num omnino tum arbitrium fieri potuisse putas? Itaque quod nobis loco illo traditur magis morem quam legem Athenis fuisse iudico. Si igitur certa loca et definita erant vacua, arbitrum ibi cum litigantibus convenisse putaverim, si minus, in porticibus vel sub divo arbitrium factum esse. Stoam poecilen autem saepenumero his arbitriis occupatam fuisse veri simillimum est. Nam cum iudicia omnia fere in foro sita esse existimandum sit[2] et porticus illa ipsa quoque proxime posita esset, arbitris si iudicia occupata offenderant, facillimum erat in porticum confugere. Quam in sententiam, si quid video, etiam Harpocrationis verba optime quadrant dicentis s. v. Διαιτηταί: εἰσὶ δὲ οἱ διαιτηταὶ ἕτεροι τῶν δικαστῶν. οὗτοι ἐν δικαστηρίοις ἐδίκαζον ἀποδεδειγμένοις καὶ τὰς ἀπὸ τῶν διαιτητῶν ἐφεσίμους ἔκρινον. οἱ δὲ διαιτηταί ... Iam non pronunciatur, ubi arbitri arbitria faciant, sed quoniam iudices et arbitri inter se opponuntur et affirmatur iudices certis locis iudicium agere solere, effici videtur non idem cadere in arbitros. Etiam apud Isocratem[3] simili modo iudices et arbitri seiunguntur, apud quem

---

[1] Num τὴν Οἰνηίδα καὶ τὴν Ἐρεχθηίδα διαιτᾶν significet arbitrum esse ex tribu Oeneide et Erechtheide, ut disputant Meierus p. 25 et Westermannus p. 105, cum volgo διαιτᾶν τι ostendat arbitrum esse in aliqua re, (cf. Schol. Dem. ad XXI, 83 τὰ τῶν πολιτῶν διαιτᾶν) dubito. Nam quod arbiter Πυθόδωρος ex pago Κηδοί, tribui Erechtheidi adscripto, est non multum probat; scilicet cum non aperiatur, ex quo pago litigantes apud arbitrum sint, hac de re certum iudicium facere non poterimus, quoniam ii ipsi quoque ex pago Κηδοί esse possunt. Sed interim, donec certiora argumenta proferantur, illa sententia acquiescamus.

[2] Schoemann. opusc. I, p. 130 sq. — von Willamowitz-Möllendorf. Phil. Unt. I, p. 91.

[3] XV, 38.

legimus: ἐμὲ δ' οὐδεὶς πώποθ' ἑώρακεν οὔτ' ἐπὶ τοῖς δικαστηρίοις οὔτε πρὸς τοῖς διαιτηταῖς.

Quibus expositis forsitan confitendum est, id quod Westermannus protulit non tanta esse gravitate, ut testimonium, de quo quaerimus, fictum esse putemus. Quoniam autem ex tribus nominibus duo titulis nobis tradita sunt, res quin ita se habeat, omnino dubitari nequit. Etenim in libro Boeckhii de tabellis rei navalis Atticae legimus:[1] συντρι[ή]ραρχ[οι] Καλλικλῆς Παιανιεὺς [Σ]τέφανος Ἀχαρν[εύς]. Qui titulus cum ad annum ol. 114, 3/321 referendus sit, rectissime Boeckhius[2] statuit Stephanum illum eundem esse qui apud Demosthenem hac in oratione commemoratur. Nam quamquam anno ol. 108. 1/348, quo oratio adversus ipsum habita est,[3] ei iam erat filia in matrimonium data[4] ideoque eum fortasse quadraginta vel quinquaginta annos natum esse censebimus,[5] tamen, cum ex eodem loco appareat, eum usque ad illud tempus nullam liturgiam praestitisse, non mirandum est quod sexaginta vel septuaginta annos natus trierarchiam facere coactus est; quod a rerum natura non abhorrere cum aliorum tum Isocratis exemplo evincitur, quem anno ol. 106. 1/356 ad trierarchiam faciendam propositum esse atque anno ol. 106. 3/354 re vera praestitisse constat.[6] Vides igitur me ex contrario atque Westermannum argumentari, cuius sententia non veri simile esse Apollodorum, cum usque ad quinquagesimum aetatis annum nihil praestitisset, tantopere provectum aetate λειτουργίαν fecisse, mihi sane vehementer languere videtur. Addere mihi praeterea liceat etiam in titulis ex aetate Romana Stephanos Acharnenses iterum ac saepius reperiri;[7] unde colligitur hoc nomen in pago Acharnensi fuisse usitatissimum.

---

[1] XVII a 29. 30. p. 564 sq.

[2] l. c. p. 250.

[3] Blass l. c. p. 410.

[4] Dem. XLV,66.

[5] vide West. l. c. , qui idem fere hac de re iudicat, aetate Apollodori, qui natus est anno ol. 96. 3/394 (XLVI, 13. XXXVI, 22) et Stephani comparata.

[6] Böckh. l. c. p. 182.

[7] C. I. A. III,1 78 Στέφανος Εὐπόρου Ἀχαρνεύς C. I. A. III,1 1153 . . . τίων Στεφάνου Ἀχαρνεύς.

Alterum nomen, quod titulo fulcitur est nomen secundi testis Endii Lamptrensis. Apud Boeckhium[1] enim legimus: Κριτό[δ]ημος Ἐνδίου Λαμπτρεύς. Quae inscriptio quoniam anno ol. 113. 4/325 tribuenda est hunc Critodemum filium fuisse Demosthenici illius Endii veri simillimum est. — Ex tempore posteriore, fortasse ex anno 200 a. Chr.[2], scribae nomen Epigenis inscriptione traditum est, cui forsitan aliquam necessitudinem cum teste illo Demosthenico fuisse coniicere licebit.

2. De testimonio § 19.

ΜΑΡΤΥΡΙΑ. Κηφισοφῶν Κεφαλίωνος Ἀφιδναῖος μαρτυρεῖ καταλειφθῆναι αὐτῷ ὑπὸ τοῦ πατρὸς γραμματεῖον, ἐφ' ᾧ ἐπιγεγράφθαι διαθήκη Πασίωνος.

Praeter Stephani sociorumque eius testimonium in orat. XXXVI, 7 etiam Cephisophontis, penes quem testamentum depositum erat, recitatum esse testimonium iam supra aperuimus; cuius argumentum hic subesse videmus.

Cephisopontis Aphidnaei nomen exstat apud Boeckhium ter. Atque ex primo loco[3] Cephisophontem quendam una cum Phocione classi Byzanthinis anno ol. 110. 1 340 missae praefuisse cognoscimus. Altero loco[4] scriptum invenimus haud ita multo ante annum ol. 113. 4./325, cui tribuenda tabella est, expeditioni in Scyathum Cephisophontem Aphidnaeum praefectum fuisse; tertio loco[5] Cephisophon Aphidnaeus in numero eorum trierarchorum commemoratur, qui intra annos ol. 108. 4/345 et 109. 3/342 pecunias solverint debitas.[6] Iam cum Boeckhius statuerit haud dubie non solum his tribus locis eundem intellegendum esse Cephisophontem sed etiam hoc loco Demosthenico, Westermannus huic sententiae adversatur, quoniam nomine patris in titulis omisso nihil certi possit effici. Sed quid? si vel illud ultimum refugium et

---

[1] l. c. XIV a 3 p. 452.

[2] C. I. A. II,1,408 v. 2. Ἐπιγένης Λαμπτρεὺς ἐγραμμάτευε.

[3] l. c. XIII c. 100 p. 442. Tabula ipsa anno ol. 113. 1/328 tribuenda est. vide p. 419.

[4] l. c. XIV. c. 10 p. 480.

[5] l. c. X b 115. p. 373.

[6] C. I. A. II,1 114. c. 6.

deverticulum tollitur, si etiam nomen patris, quod tantopere a Westermanno desideratur, nobis inscriptione traditur? Legimus apertis verbis in titulo,[1] anno huius saeculi sexagesimo fere reperto: ἐπὶ τὸ θεωρικόν

Κηφισοφῶν Κεφαλίωνος Ἀφιδναῖος. Qui titulus cum ad annum ol. 109 2/343 referendus sit, tempus et huius orationis et cui inscriptiones supra commemoratae tribuendae sunt respicientes, iam confitebimur manifestum esse eundem hominem omnibus locis significari neque quidquam iam esse, quod contra huius instrumenti fidem proferri possit.

Addere mihi praeterea liceat etiam in oratione Demosthenis in Neaeram Cephisophontis Aphidnaei mentionem fieri, quem quod coniciamus eundem esse atque hunc in oratione adversus Stephanum memoratum non nihil esse existimo.[2] Cuius in orationis § 9 sq. quoniam narratur Apollodorum, cum aliquando in pagum Aphidnaeum venisset ad servum fugitivum investigandum, feminam quandam ita verberasse, ut moreretur, ob eamque causam a Cephisophonte aliisque in iudicium vocatum esse, — et pagus Aphidnaeus, ex quo Cephisophontem illum fuisse ex § 9 effici videtur et tempus orationis in Neaeram sc. annus circa ol. 114/340,[3] non multo ante quem narratam rem iudicandum est factam esse, huic sententiae consentanea sunt.

Paucula denique mihi de nomine Cephalionis addenda sunt. Quod enim et in titulo novissimo et in reliquis, ubi nomen Κεφαλίων exstat, hanc scribendi rationem adhibitam esse invenimus, cum apud Demosthenem Κεφάλωνος exstet, non tanti faciendum esse puto, cum West.[4] rectissime explanarit nomina terminantia in ων et ιων tum hoc tum illo modo scripta esse. Hoc loco sane ex titulo illo comperimus rectius nomen testis Demosthenici per ι scribendum esse.

3. De testimonio primo § 24 denuo recitato.

De partiuncula testimonii primi § 24 sq. rursus prolata, praeter ea, quae p. 24 huius disp. monuimus, hoc animad-

---

[1] C. I. A. II,1,114. c. 6.
[2] West. l. c. p. 109.
[3] Blass l. c. p. 477.
[4] p. 108.

vertere liceat, unicum esse hac in oratione illud testimonium, cuius argumentum etiam codice Σ exhibetur. Iam comparantes unicum instrumentum orationis XXXV, codice Σ servatum,[1] cum hoc, utrumque verbis oratoris interrumpi videmus et magis quam alias huiusmodi formulas cum verbis ipsis oratoris cohaerere. Itaque concludere non alienum videtur reliquas formulas a librario codicis Σ omissas esse, cum non magni momenti ad orationem ipsam intellegendam esse putaret.

4. De testimonio § 55.

ΜΑΡΤΥΡΙΑ. Δεινίας Θεομνήστου Ἀθμονεὺς μαρτυρεῖ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ ἐκδοῦναι Ἀπολλοδώρῳ κατὰ τοὺς νόμους γυναῖκα ἔχειν, καὶ μηδεπώποτε παραγενέσθαι, μηδὲ αἰσθέσθαι ὅτε Ἀπολλόδωρος ἀφῆκε τῶν ἐγκλημάτων ἁπάντων Φορμίωνα.

Quoniam orator in antecedentibus §§ (53 sq.) dixit Stephanum ne cognationis quidem rationem habuisse sed quamvis mater istius esset soror Diniae, id est patris uxoris ipsius sc. Apollodori,[2] neque veritum esse falsum testimonium proferre et Phormionis divitias pluris aestimasse quam cognationis vincula, — iam scribam compellit, ut Diniae testimonium referat.

Quibus praemissis duas res testimonio firmatum iri exspectamus, primum Stephano cum Apollodoro necessitudinem illam intercedere, tum Stephanum falsa testatum esse adversus Apollodorum.

Quorum alterum fieri videmus; nam ex eo quod dicit Dinias se in matrimonium dedisse filiam Apollodoro, cognationis ratio optime explicatur. Iniuria enim West. desiderat, ut etiam a Dinia explanetur ipsum esse fratrem matris Stephani. Nam, quod videam, cum orator § 54 dixisset: ἔστι γὰρ ἡ

---

[1] Ad hoc cf. huius disp. p. 33.

[2] Ad rem melius intellegendam stemma appono:

Theomnestus

Δ — Dinias

Stephanus — Theomnestus (LIX, 16. 2.) — Δ — Apollodorus.

τούτου μήτηρ καὶ ὁ τῆς ἐμῆς γυναικὸς πατὴρ ἀδελφοί, de huius rei veritate iam nemini dubitandum erat. In testimonio autem ideo Dinias se ait patrem esse uxoris Stephani, ut quisnam omnino sit aperiat; nam hoc nisi fecisset, quoniam tantummodo antecedunt verba λαβὲ τὴν μαρτυρίαν τὴν Δεινίου . . . καὶ κάλει Δεινίαν, nemo iudicum Diniam, cuius nomen ante hanc § non est commemoratum, ipsum illum esse, qui quasi vinculum totius cognationis esset inter Apollodorum et Stephanum, divinare potuit.

Alterum, quod in instrumento prolatum iri exspectamus sc. Diniam testificaturum esse Stephani testimonium falsum fuisse, non exstare videmus; loco huius sententiae videmus Diniam testantem „se nunquam adfuisse neque audivisse Apollodorum liberasse Phormionem omni criminatione.“ Iam quoniam ex ea, quae sequitur, § concluditur Diniam noluisse adversus Stephanum cognatum vera testari, fortasse quomodo Apollodorus adductus sit, ut tale testimonium afferret, coniectura assequi possumus. Etenim cum Apollodorus a socero petiisset ut testaretur contra Stephanum sociosque eius, quorum pravitate ipsum tantis malis obrutum esse queritur,[1] Diniam cognationis vinculo cum Stephano coniunctum respondisse coniecto, contra reliquos testes lubenter se esse testaturum, non se testaturum adversus Stephanum; itaque, quanquam testimonium Diniae vel potius posterior pars testimonii hanc in causam omnino non cadit, sed in causam, quam in reliquos testes orator suscepturus erat,[2] iam nullo alio testimonio impetrato, oratorem illud in ipsam adversus Stephanum orationem inserere coactum, totius rei connexum ita comparavisse putarim, ut quodammodo utilitatem quandam ex eo caperet. Et hoc ab eo scite et artificiose institutum esse confitendum

---

[1] § 5. ἔπειτα μάρτυρας, ὡς ἀφῆκα αὐτὸν τῶν ἐγκλημάτων, παρέσχετο ψευδεῖς.

[2] § 7. περὶ μὲν δὴ τῶν ἄλλων τῶν μεμαρτυρηκότων, ὅταν πρὸς ἐκείνους εἰσίω, τότε ἐρῶ.

§ 40. τὴν γαρ δίκην, ἐν ᾗ ταῦτα ἐμαρτυρήθη, παρεγράψατο Φορμίων πρὸς ἐμὲ μὴ εἰσαγώγιμον εἶναι ὡς ἀφέντος ἐμοῦ τῶν ἐγκλημάτων αὐτόν. τοῦτο τοίνυν ἐγὼ μὲν οἶδα ψεῦδος ὄν. καὶ ἐλέγξω ὅταν εἰσίω πρὸς τοὺς ταῦτα μεμαρτυρηκότας.

est; nam Dinia et Stephano inter se oppositis, quanta esset iste pravitate et nequitia clarissime explanabatur.

Habes meam hac de re sententiam, quae si quid video, a rerum natura et condicione non videtur aliena esse.

Denique non videtur silentio praetermittendum esse nomen Diniae, Theomnesti filii, oratione Demosthenica firmari, si quidem ex orat. LIX, §§ 2 et 16 inter se comparatis colligitur oratorem prioris partis orat. LIX Theomnestum filium fuisse Diniae; unde haud scio an efficiatur avum illius Theomnesti atque Theomnestum in testimonio supra commemorato (Δεινίας Θεομνήστου) eundem fuisse hominem.

5. De testimonio § 60.

ΜΑΡΤΥΡΙΑ. Μαρτυροῦσι φίλοι εἶναι καὶ ἐπιτήδειοι Φορμίωνι, καὶ παρεῖναι πρὸς τῷ διαιτητῇ Τεισίᾳ, ὅτε ἡ ἀπόφασις τῆς διαίτης Ἀπολλοδώρῳ πρὸς Φορμίωνα, καὶ εἰδέναι τὴν μαρτυρίαν ὑφῃρημένον Στέφανον, ἣν αἰτιᾶται αὐτὸν Ἀπολλόδωρος ὑφελέσθαι.

Huic et insequenti testimonio West. ideo inprimis obelum apposuit quod nomina testium in fronte non exstant. Qua de re idem dicendum est, quod iam saepius hac in disputatione monitum est,[1] scilicet non ab eo, qui composuit orationem, sed a librario quodam, cum ad rerum contextum intellegendum nullius momenti esse existimaret, nomina illa omissa esse. Ineptissime igitur Westermannum disputare iudico verba facientem: „Hier und bei den beiden folgenden Aussagen hat der Verfasser sich gar nicht die Mühe genommen die Namen der Zeugen zu erfinden,“ quasi falsario illi — ut quidem Westermannus vult — tanti sudoris et laboris fuisset, cum tot nomina ementitus esset, etiam reliquis instrumentis testium nomina affingere!

Mirum porro videatur quod testes inducuntur amici Phormionis, quos contra illius salutem testaturos esse sc. Stephanum testimonium, quod quaeritur, surripuisse haud veri simile esse fortasse quispiam dicat. Sed quis, quaero, non

[1] vide huius disp. p. 24 not. 4.

videt et hoc et quod sequitur testimonium ab Apollodoro ficta esse? Notum enim et tritum erat artificium in iudiciis Atticis,[1] actorem, testibus deficientibus, rem aliquam testimonio allato pro certo affirmare solitum esse et quamvis sciret illos esse iuraturos rem non ita se habere, tamen verbis speciosis et captiosis[2] rem ita apud iudices conformare, ut animos illorum sibi conciliaret. Iam Apollodorus cum ipsi nemo fuerit, qui rem § 57 sq. commemoratam — quae num ita se re vera habuerit vehementer dubito — testaretur, qua est audacia et impudentia, ut scilicet res eo magis speciem veri prae se ferre videatur, aequo animo contendit ipsos amicos Phormionis ipsi testes adfuisse! Qui profecto, si semel mentiendum ipsi erat, utrum maius an minus mendacium proferret nihil interesse ratiocinabatur.

Etiam id, quod ipso die arbitrii (§ 60 ὅτε ἦν ἀπόφασις τῆς διαίτης) testes ad iusiurandum adigebantur et audiebantur, quod ex § 58 concluditur, Westermanno offensioni est. Quod Athenis haud inauditum fuisse quoniam a Schoemanno[3] patefactum est, exemplo ex or. XLIX, 19 allato,[4] cur non hoc loco aliquid simile factum esse censebimus, cur non hic quoque testem illum vel hac vel illa de causa, quominus prius quam ipso arbitrii die apud arbitrum praesto esset, impeditum esse iudicabimus? Ceterum reputandum est, quod iam supra paucis attigi, veri esse simillimum totam illam fabulam de surrepto testimonio ab Apollodoro fictam esse atque ab isto verba illa § 58: πρὸς μαρτυρίαν τινά, ἵν' ἐξορκώσαιμι, ἀναστάντος ἐμοῦ inconsiderate nullaque ratiocinatione facta addita esse, ut omnino quomodo furtum illud fieri posset, iudicibus explanaretur.

---

[1] Att. Pr. p. 672.

[2] vide § 58. οὐ γὰρ ἐξομνύναι ἐθελήσειν αὐτοὺς οἴομαι. § 59. ἐὰν δὲ τοῦτο ποιήσωσιν ὑπ' ἀναιδείας. § 61. οὐκ ἄδηλον ἦν ὅτι τοῦτο ἔμελλον ποιήσειν, προθύμως ἐξομεῖσθαι.

[3] Att. Pr. p. 678.

[4] τοῦ μὲν γὰρ μαρτυρίαν με ἐμβαλέσθαι πρὸς τὸν διαιτητὴν παρεκρούσατο φάσκων ἀεὶ μαρτυρήσειν εἰς τὴν κυρίαν ἀπόφασιν. ἐπειδὴ δ' ἡ δίαιτα ἦν, προσκληθεὶς ἀπὸ τῆς οἰκίας ἔλιπε τὴν μαρτυρίαν.

6. De testimonio § 61.

ΜΑΡΤΥΡΙΑ. Μαρτυροῦσι παρεῖναι, ὅτε Ἀπολλόδωρος προὐκαλεῖτο Στέφανον παραδοῦναι τὸν παῖδα τὸν ἀκόλουθον εἰς βάσανον περὶ τῆς ὑφαιρέσεως τοῦ γραμματείου, καὶ γράμματα ἦν ἕτοιμος γράφειν Ἀπολλόδωρος, καθ' ὅτι ἔσται ἡ βάσανος. ταῦτα δὲ προκαλουμένου Ἀπολλοδώρου οὐκ ἐθελῆσαι παραδοῦναι Στέφανον, ἀλλὰ ἀποκρίνασθαι Ἀπολλοδώρῳ δικάζεσθαι, εἰ βούλοιτο, εἴ τί φησιν ἀδικεῖσθαι ὑφ' ἑαυτοῦ.

ΠΡΟΚΛΗΣΙΣ.

Hoc in instrumento Westermannus nihil vituperat nisi quod, cum orator verba fecerit λαβέ μοι ταύτην τὴν μαρτυρίαν καὶ τὴν πρόκλησιν, iam in libris lemmata legantur: ΜΑΡΤΥΡΙΑ. ΠΡΟΚΛΗΣΙΣ, iis autem, quae secuntur, verbis tantummodo ΜΑΡΤΥΡΙΑ contineatur. Cui vitio quomodo medela pararetur, ipse Westerm. viam monstravit. Etenim quoniam vidimus a librariis lemmata instrumentorum semper accurate verbis oratoris esse accommodata,[1] sine dubio librarii neglegentia factum est, ut lemma ΠΡΟΚΛΗΣΙΣ, cuius argumentum iam pridem omissum erat, iuxta lemma ΜΑΡΤΥΡΙΑ poneretur, cum necessario post argumentum testimonii ei locus esset; quod hucusque editores facere omisisse valde miror. Nam in eo minime haesitandum est quod alterius formulae argumentum exhibetur, alterius non item; non enim, ut West. disputat, unicum hac in oratione instrumentum est, cuius argumentum non inveniamus, cum etiam argumentum ΕΞΩΜΟΣΙΑΣ, quam ipsam quoque fortasse librarius parum ad rem pertinere existimavit, non receptum esse videmus.

De forma huius testimonii monendum est magnam ei similitudinem intercedere cum alio testimonio, item ad provocationem pertinenti, quod in orat. LIX § 123 exstat. Quod ipsum cum ad auctoritatem maximo sit momento cumque insuper ne Westermannus quidem habeat, quod contra fidem aut huius aut illius[2] instrumenti, si quidem prorsus legitimo ordine recitantur, proferat, — de neutrius iam erit genuina origine dubitandum.

---

[1] cf. p. 6 huius disp.

[2] l. c. p. 129.

II. De antigrapha.

ΑΝΤΙΓΡΑΦΗ.

Ἀπολλόδωρος Πασίωνος Ἀχαρνεὺς Στεφάνῳ Μενεκλέους Ἀχαρνεῖ ψευδομαρτυριῶν· τίμημα τάλαντον. τὰ ψευδῆ μου κατεμαρτύρησε Στέφανος μαρτυρήσας τὰ ἐν τῷ γραμματείῳ γεγραμμένα.

Τἀληθῆ ἐμαρτύρησα μαρτυρήσας τὰ ἐν τῷ γραμματείῳ γεγραμμένα.

De huius formulae scribendi ratione ad apparatum criticum G. H. Schaeferi[1] lectorem remisisse satis habeo.

De auctoritate autem, de qua sicut de insequentium instrumentorum nemo hucusque, quod sciam, quaestionem instituit, eam ob causam haud facile est iudicium facere, quoniam unica est haec antigrapha, quae aetatem tulit; nam formulam illam Hyperideam, cuius Harpocration[2] etiamtum mentionem init, non ad nos pervenisse vehementer dolendum est. Tamen, si minus altera antigrapha, certe huic instrumento tria simillima adhuc exstant, ita ut fortasse comparatione facta et ratiocinatione adhibita ad aliquam iudicii probabilitatem in fide diiudicanda pervenire nobis contingat.

Atque primo loco actionis formula ex oratione Dinarchea adversus Proxenum habita a Dionysio Halicarnasseo[3] nobis tradita est, cuius verba maxime ad rem spectantia exscribam: Δείναρχος Σωστράτου Κορίνθιος Προξένῳ ᾧ σύνειμι βλάβης ταλάντων δύο. ἔβλαψέ με Πρόξενος ὑποδεξάμενος εἰς τὴν οἰκίαν τὴν ἑαυτοῦ ..... De fide huius fragmenti, quod non orationi ipsi insertum, sed ipsum quoque instrumentum fuisse ex Dionysii verbis: προσκειμένην δ' ἔχει τὴν γραφὴν ταύτην colligimus, primum quoniam a iudice illo nobilissimo antiquitatis tanquam genuinum affertur, dubitari non potest, quanquam profecto offensionem aliquam habet, Proxeni nomini in formula addita esse pro significatione patris pagique, — quod in omnibus fere eiusmodi instrumentis factum esse videbimus — verba ᾧ σύνειμι. Tum, si quidem mox inveniemus tantopere inter se consentire hanc formulam et Demosthenicam,

[1] V. p. 184. [2] s. v. Ἀντιγραφή. [3] V. p. 635 R.

potius profecto iudicandum erit utramque genuinam esse quam utramque fictam: Nam duobus locis diversis duas formulas tam similes et ad eandem fere rem pertinentes fingi potuisse, nemo prudens sibi persuadebit.

Deinde commemoranda est accusationis formula Meleti adversus Socratem, apud Laertium Diogenem[1] servata: Τάδε ἐγράψατο καὶ ἀνθωμολογήσατο Μέλιτος Μελίτου Πιτθεὺς Σωκράτει Σωφρονίσκου Ἀλωπεκῆθεν. ἀδικεῖ Σωκράτης, οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων . . . . . . τίμημα θάνατος.

Denique iocosum illud accusandi instrumentum in causa istorum canum ab Aristophane[2] memoratum in medium proferre iuvat: ἐγράψατο
κύων Κυδαθηναιεὺς Λάβητ' Αἰξωνέα
τὸν τυρὸν ἀδικεῖν ὅτι μόνος κατήσθιεν
τὸν σικελικόν. τίμημα κλῳὸς σύκινος,

quo poetam sollemnem actionis formulam imitatum esse coniicere licebit.

Iam his tribus formulis[3] et antigrapha Demosthenica inter se comparatis, inter omnes aliquam intercedere videmus similitudinem, maxime autem ad unum schema, ut ita dicam, conformatas esse formulas Demosthenicam et Dinarcheam. Ac primum quidem utroque loco invenimus nominativum accusatoris dativo rei sine verbo iungenti appositum. Quo loco voces δίκην λαγχάνειν supplendas esse in aperto esse iudico, quas etiam in Dinarchi verba ταλάντων δύο quadrare videmus; nam δίκην λαγχάνειν non solum genetivo criminis sed etiam genetivo multae subiungi, locus Demosthenicus in orat. LIX,98 docet, ubi legimus: λαγχάνουσι δίκην τοῖς Λακεδαιμονίοις χιλίων ταλάντων ὑπὲρ τῶν συμμάχων. Ceterum census notationem per se poni sollemnius fuisse ex Dem., Laert. D., Aristoph. locis supra memoratis patet. Porro apud Demosthenem et apud Dinarchum grammatica ratio in accusandi vocibus mirum in modum inter se conspirat: Criminis enim nomine notato

[1] II,19.

[2] Vesp. v. 894.

[3] Accusationis instrumentum, quae in Dem. or. de corona § 54 exstat cuique Schoemannus (Alt. Pr. p. 606) tantum ponderis tribuit, ficticium esse supra (p. 1) commemoravi.

(Dem.: ψευδομαρτυριῶν. Din.: βλάβης), id quomodo factum sit apud utrumque prorsus eodem modo sc. per aoristum verbi primarii addito participio aoristi (Dem.: κατεμαρτύρησε … μαρτυρήσας. — τἀληθῆ ἐμαρτύρησα μαρτυρήσας. Din.: ἔβλαψε . . . . ὑποδεξάμενος) exprimi videmus.

Quodsi vel hac efficitur comparatione hanc fuisse in talibus formulis temporum grammaticorum rationem, iam antigrapha Demosthenica cum verbis ipsis oratoris (§ 45) collata, illud ipsum consentaneum esse edocemur. Etenim in ipsius orationis contextu tempus perfectum (ἀληθῆ μεμαρτύρηκε — μαρτυρήσας) exstat; atqui si falsarius hanc formulam composuisset, tempus grammaticum formulae sine dubio tempori, quod exstat in orationis ipsius contextu, accommodasset; quod cum non factum inveniamus, genuinam nobis hanc antigrapham traditam esse censebimus.

Similem in modum atque hae duae formulae ἀντωμοσία in causa adversus Socratem conformata est. Quo loco cum verbum ἀνθομολογεῖσθαι exstet, num in ipsa actione simplex nominativus dativo appositus fuerit, diiudicari vix potest. Ceteroquin ratio accusandi plane cum accusationis ratione apud Demosthenem et Dinarchum congruit, nisi quod tempus praesens addito participio praesentis (ἀδικεῖ νομίζων) pro aoristo reperitur.

Festivum denique accusandi instrumentum apud Aristophanem servatum, qua in sollemnem accusationis rationem iocatum esse poetam existimandum est,[1] maxime a tribus exemplis hucusque examinatis abhorret neque quidquam habet commune nisi usum census in fine actionis: Non ut in prioribus exemplis accusandi verbum aut prorsus omissum aut — ut apud Laert. D. verbum ἐγράψατο — per se positum est, sed quae illic exprimuntur enuntiato primario, hic pendent a verbo accusandi ἐγράψατο; porro delictum commissum, non participio significatur sed particula ὅτι. Itaque ego iis assentiri nequeo, qui his versibus sollemnem contineri iudicent accusandi apud Atticos rationem; immo tribus formulis prioribus perpensis et inter se comparatis, illis maxime genuinum actionis exemplum exhiberi nobis statuerim.

---

[1] vide p. 35.

III. De testamento § 28.

ΔΙΑΘΗΚΗ. Τάδε διέθετο Πασίων Ἀχαρνεύς· δίδωμι τὴν ἐμαυτοῦ γυναῖκα Ἀρχίππην Φορμίωνι, καὶ προῖκα ἐπιδίδωμι Ἀρχίππῃ τάλαντον μὲν τὸ ἐκ Πεπαρήθου, τάλαντον δὲ τὸ αὐτόθεν, συνοικίαν ἑκατὸν μνῶν, θεραπαίνας καὶ τὰ χρυσία καὶ τἆλλ' ὅσα ἐστὶν αὐτῇ ἔνδον. ἅπαντα ταῦτα Ἀρχίππῃ δίδωμι.

Huius instrumenti quoniam magna pars ipsis oratoris verbis, hanc formulam excipientibus,[1] repetitur itaque facile quispiam adducatur, ut existimet paucis additis hoc testamentum a falsario nullo negotio in contextum inculcari potuisse[2] — quae opinio saepe a Westermanno eiusque sectatoribus prolata absurdissima est, si quidem nihil naturae rerum magis respondet quam oratorem expressis verbis ad instrumenta, summam argumentandi continentia, recurrere denuoque illa repetere — iam examinantibus fidem huius testamenti in ea maxime erit inquirendum, quae non ab oratore in orationis tenore commemorantur.

Atque primum si quaerimus de verbis in initio positis, quoniam prorsus eadem in testamentis a Laertio Diogene allatis exstant, quin ingenio atque indoli antiquitatis plane congruentia sint, dubitare omnino nequimus; legimus enim in testamento Platonis:[3] τάδε κατέλιπε Πλάτων καὶ διέθετο, in Aristotelis:[4] τάδε διέθετο Ἀριστοτέλης.[5] Porro, comparantes formulam cum oratoris verbis, voces ἐπιδίδωμι et ἔνδον in formula singularia esse videmus. Quibus si apponemus voces ad testamentum spectantes ex oratione Lysiaca:[6] διαθήκην αὐτῷ δίδωσι . . . ἐπέσκηψε δέ, ἐάν τι πάθῃ, τάλαντον μὲν ἐπιδοῦναι τῇ γυναικὶ καὶ τὰ ἐν τῷ δωματίῳ δοῦναι, hanc conspirationem non fortuitam esse, sed certas quasdam notationes et significationes, talibus formulis proprias, in usum

---

1 . . . τὸ πλῆθος τῆς προικός, τάλαντον ἐκ Πεπαρήθου, τάλαντον αὐτόθεν, συνοικίαν ἑκατὸν μνῶν, θεραπαίνας καὶ χρυσία, καὶ τἄλλα, . . . ὅσα ἐστὶν αὐτῇ, δίδωμι.

2 cf. hui. disp. p. 15.

3 Laert. D. III, 41.

4 Laert. D. V. 11.

5 cf. testamentum Theophrasti D. L. V. 51.

6 XXXII, 5. sq.

venisse existimabimus. Etiam molesta illa repetitio verbi δίδωμι, quae in testamento Pasionis occurrit, in his instrumentis usitata videtur fuisse; apud Lysiam quidem l. c. hoc factum videmus et apud Laertium Diog. in testamento Lyconis,[1] ubi verbum δίδωμι septies omnino repetitur ac maxime § 73: καὶ δύο μνᾶς αὐτῷ δίδωμι καὶ τὰ ἐμὰ βίβλια τὰ ἀνεγνωσμένα· τὰ δ' . . . . . ὅπως ἐκδῷ. δίδωμι δὲ καὶ Σύρῳ ἐλευθέρῳ ὄντι τέτταρας μνᾶς καὶ τὴν Μηνοδώραν δίδωμι. Cum novissimis testamenti Demosthenici vocibus conferas si placet verba simillima apud Laertium D.[2]: τὰ μὲν οἴκοι ὑπάρχοντα πάντα δίδωμι Μελάντῃ et[3]: τὰ μὲν ἐν οἴκῳ πάντα δίδωμι ἀδελφοῖς.[4]

Paucis denique monuerim non offendendum esse in brevitate testamenti. Atque verba quidem oratoris si respicimus, hoc totum fuisse testamentum confitendum erit; sed quamvis petulantes et audaces fuissent adversarii Apollodori, vix credibile videtur eos protulisse testamentum, in quo filiorum Pasion omnino mentionem non fecisset. Quapropter existimo, ut maxime pateret impudentia adversariorum, Apollodorum, quem multa hac in oratione fingere et ementiri videmus, eam tantummodo partem testamenti recitari iussisse, in qua matris mentio facta esset. Non plenam et integram esse formulam vel inde apparet, quod nomina curatorum, testium eiusque, apud quem depositum erat testamentum,[5] omissa sunt.

IV. De tabulae locationis formula.

ΜΙΣΘΩΣΙΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ. Κατὰ τάδε ἐμίσθωσε Πασίων τὴν τράπεζαν Φορμίωνι· μίσθωσιν φέρειν Φορμίωνα τῆς τραπέζης τοῖς παισὶ τοῖς Πασίωνος δύο τάλαντα καὶ τετταράκοντα μνᾶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκάστου, χωρὶς τῆς καθ' ἡμέραν διοικήσεως· μὴ ἐξεῖναι δὲ τραπεζιτεῦσαι χωρὶς Φορμίωνι, ἐὰν μὴ πείσῃ τοὺς

---

[1] L. D. V. 73.

[2] L. D. V. 51.

[3] L. D. V. 69.

[4] Vide etiam ad summam rerum testamentum Epicteti, quod volgo dicitur, quod Boeckhius insulae Therae assignat. C. I. G. 2448.

[5] Laert. D. V, 56.

παῖδας τους Πασίωνος. ὀφείλει δὲ Πασίων ἐπὶ τὴν τράπεζαν ἕνδεκα τάλαντα εἰς τὰς παρακαταθήκας.

Plane idem quod de testamento monuiums in hanc locationis formulam cadit. Itaque, quod item in testamenti fide examinanda fecimus, iis, quae et in hac formula et in orationis tenore inter se congruunt,[1] omissis, ea perpendamus, quae in formula propria ac singularia leguntur, quae quidem perpauca sunt.

Atque inprimis nobis de verbis in fronte collocatis dicendum erit. Circumspicientes enim alias huiusmodi formulas, hanc in talibus instrumentis praefationem illis, quae quaerimus, temporibus usitatam fuisse reperimus. In locationis titulo quidem anni ol. 120. 1/300, qui a. C. Weschero[2] editus est, legimus: Κατὰ τάδε ἐμίσθωσαν Ἀντίμαχος Ἀμφιμάχου . . . . τὸ ἐργαστήριον τὸ ἐν Πειραιεῖ . . . Εὐκράτει Ἐξηκίου Ἀφιδναίῳ, et in inscriptione[3] anni ol. 108. 4/345: κατὰ τάδε ἐμίσθωσαν Αἰξωνεῖς τὴν Φιλαΐδα Αὐτοκλεῖ.[4]

Hoc fere unum est, quod in formula ipsa singulare invenitur. Nam quod in hac vox χωρίς, in oratione autem ἄνευ legitur, nihil ad rem facit. Maioris fortasse momenti erit ad auctoritatem fulciendam quod in formula infinitivum aoristi τραπεζιτεῦσαι, in orat. §§ 32. 34. praesentis τραπεζιτεύειν exstare invenimus. Nam quoniam in altera inscriptione paullo ante commemorata in plane eadem coniunctione (μὴ ἐξεῖναι δὲ Αἰξωνεῦσι μήτε ἀποδόσθαι) tempus aoristum subesse videmus, forsitan concludendum erit hoc in sententiarum nexu, in his formulis usitato, tempori aoristo locum fuisse.[5] Ceterum, quod in testamenti fide examinanda aperuimus, hic quoque monitum velim, in aprico esse partem tantummodo huius formulae traditam esse.[6] Desunt enim nomina testium vel potius sponsorum, qui sine dubio talibus formulis conficiendis adesse

---

[1] §§ 32 — 34.

[2] Révue archéol. 1866. XIV p. 352.

[3] C. I. G. 93.

[4] vide etiam C. I. G. 103. — C. I. A. II, 1. 167 v. 119.

[5] cf. C. I. G. 2448. II. v. 11. μὴ ἐχέτω ἐξουσίαν μηδεὶς μήτε ἀποδόσθαι. — C. I. G. 2771. I. v. 14.

[6] vide p. 17. hui. disp. not. 2.

debebant quorumque etiam in inscriptione a Weschero publicata expressis verbis (ἐγγυητὴς τοῦ ποιήσειν τὰ γεγραμμένα) mentio fit.

Quibus ita disputatis, cum testimonia, quorum auctoritatem Westermannus temere neque ira studioque vacuus impugnavisse videtur, tum reliqua harum orationum litis instrumenta si mihi contigerit, ut genuina esse patefacerem, non nihil me profecisse existimarim. Unum denique monuerim, quod Fr. Frankius[1] his de formulis examinandis profitetur, magnam hac in re adhibendam esse cautionem, ne quid cupidius faciamus temereque condemnando illas formulas magna nobis praesidia et instrumenta cognoscendae antiquitatis ipsi surripiamus.

[1] vide p. 1. hui. disp.

Vita.

Natus sum Ioannes Ernestus Kirchner a. d. VII Kal. Nov. anni h. s. LIX Revali Esthonorum patre Iulio matre Molly e gente Koch, quibus adhuc superstitibus gaudeo. Fidem profiteor evangelicam. Litterarum elementis imbutus inde ab anno LXVII gymnasii St. Annae Petropolitani, quod patre carissimo directore hucusque floret, discipulus fui. Autumno anni LXXIV, Russia relicta, in numerum alumnorum scholae regiae Portensis receptus sum, cuius disciplina fructuosissima per quinque annos et sex menses usus sum. Maturitatis testimonio munitus vere anni LXXX, ut philologiae operam darem, Halas Saxonum me contuli. Autumno anni insequentis adii almam Musarum sedem Bonnensem, ubi cum duo semestria commoratus essem, Halas redii, qua in universitate usque ad hoc tempus versatus sum. Docuerunt me viri illustrissimi: Buecheler, Luebbert, Neuhaeuser, Usener Bonnenses; Dittenberger, Duemmler, Erdmann, Haym, Hertzberg, Heydemann, Hiller, Keil, Krohn, Neumann, Schum Halenses.

Seminarii philologorum Halensis per unum, Bonnensis per duo semestria sodalis fui ordinarius. Ut in societatem philologicam reciperer, Keilii benignitate mihi contigit. Praeterea Duemmler ad seminarium historicum me admisit, ut exercitationibus suis interessem palaeographicis et diplomaticis Schum, historicis Neumann benigne concesserunt. Quibus viris omnibus gratias ago debitas, inprimis vero Dittenbergi, Hilleri, Keilii semper grato pioque animo colam memoriam.

SENTENTIAE CONTROVERSAE.

I.

In libris III et IV Tusculanarum disputationum Ciceronem Posidonium Rhodium auctorem secutum esse contendo.

II.

Ar. Ran. V. 168:
'τῶν ἐκφερομένων, ὅστις ἐπὶ τοῦτ' ἔρχεται.'
temere ab Hamakero deletus est.

III.

Lys. or. XIX, 19 verba 'καὶ Λυσίου' mordicus in textu retinenda sunt.

IV.

Lys. or. XIX,25 scribo:
'ὥστε παρ' Ἀριστοφάνους λαβεῖν (cod. X ὡς Ἀριστοφάνη λαβεῖν) ἑκκαίδεκα μνᾶς ἐπ' αὐτῇ.'

V.

Verg. Catal. III, 9 sq. (Baehr.) scriptura tradita:
'tali mortalia nutu
Fallax momento temporis hora dedit.'
iniuria a Baehrensio aliisque tentata est.